

Pachet de lucru 1

Colectarea narațiunilor persoanelor supravegheate de etnie Romă

Beneficiar Principal: DNP

Organizații implicate în Consorțiu:

- Universitatea de Vest din Timișoara
- Direcția Națională de Probațiune, România
- Penal Reform International
- Direcția Generală de Executare a Pedepselor, Bulgaria

Livrabil 1.1.

EDS - Colectarea narațiunilor persoanelor supavegheate de etnie romă, Metodologie, Raport privind evaluarea nivelului de cunoștințe pe care le au studenții cu privire la istoria romilor

Descrierea evenimentului:

- *Tipul evenimentului:* In situ
- *Date orientative ale evenimentului și durata:* Lunile 1 - 8 (Martie- Octombrie 2025)
- *Loc(uri) de desfășurare:* România și Bulgaria
- *Numărul și numele țărilor eligibile* (Țările de reședință obișnuită a participanților): 2, România și Bulgaria.
- *Numărul estimat de participanți direcți:* aprox. 280 de participanți estimați la începutul activității, ajungându-se la 352 de participanți direcți la finalul pachetului de lucru.
- *Scurtă descriere a grupurilor țintă:*
 - Pentru interviurile cu persoanele de etnie romă și membrii familiilor acestora, din România și Bulgaria - 162 de persoane,
 - 190 de studenți din România
- *Scurtă descriere a evenimentului:*
 1. Conceperea Metodologiei de colectare a istoriilor de viață, conținând elemente cheie privind selecția grupului țintă și modalitatea de realizare a interviurilor semi-structurate;
 2. Planificarea, realizarea și transcrierea interviurilor;
 3. Evaluarea nivelului de cunoștințe al studenților privind istoria romilor, prin discuții în cadrul seminarelor și realizarea unui sondaj - în Vestul României și București - Raport scris privind rezultatele obținute

Conținut Livrabil 1.1.

1. Metodologia de colectare a istoriilor de viață	3
2. Interviu cu etnicii romi.....	30
3. Raport privind sondajul realizat în rândul studenților	32

1. Metodologia de colectare a istoriilor de viață

CONTENT:

PART A. METODOLOGIA INTERVIULUI - ROMÂNIA ȘI BULGARIA

1. Scurtă introducere și documentare preliminară
2. Metodologia cercetării
 - 2.1. Scop
 - 2.2. Obiective specifice
 - 2.3. Metode de lucru
 - 2.4. Selecția participanților
 - 2.5. Procedura
 - 2.6. Considerații etice
 - 2.7. Analiza datelor
3. Fișă de interviu calitativ
4. Informare și consimțământ pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - ROMÂNIA
5. Informare și consimțământ pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - ROMÂNIA - BULGARIA

PART B. CHESTIONARUL PENTRU STUDENȚI - ROMÂNIA

1. Obiectivele studiului adresat studenților
2. Chestionar adresat studenților privind cunoașterea istoriei romilor
3. LISTA PARTICIPANȚILOR PRO-VOCEM - seminare cu studenți
4. INFORMARE ȘI EXPRIMAREA CONSIMȚĂMÂNTULUI pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - seminare cu studenții

PART A. METODOLOGIA INTERVIULUI - ROMANIA ȘI BULGARIA

1. Scurtă introducere și documentare preliminară

Proiectul PRO-VOCEM are ca scop valorificarea experienței profesionale a celor cinci parteneri organizaționali (Universitatea de Vest din Timișoara, Direcția Națională de Probațiune din România, Direcția Națională de Executare a Pedepselor din Bulgaria, Penal Reform International din Olanda și Asociația Solidart din România) pentru a cerceta rădăcinile istorice complexe și manifestările rasismului, discriminării și excluderii sociale cu care se confruntă persoanele de etnie Roma aflate în executarea pedepselor neprivative de libertate, în special femeile Roma. Prin amplificarea narațiunilor personale proiectul contribuie, la nivel sistemic, la deconstruirea stereotipurilor, analiza impactului istoric ale migrației și deportărilor și promovează noi intervenții în sistemele de probațiune. Totodată, proiectul urmărește sensibilizarea profesioniștilor din probațiune, a viitorilor profesioniști aflați în formare, precum și a publicului larg, cu privire la aspectele identificate în cadrul cercetării întreprinse.

Punctul de pornire al examinării este recunoașterea faptului că fenomenele istorice ale migrației și deportărilor forțate au lăsat amprente de durată asupra societăților europene, influențând dinamica socială actuală și inegalitățile structurale. În relația cu populația de etnie Roma, pe parcursul istoriei, au putut fi identificate provocări speciale reprezentate de bariera etnică, așa cum au fost ele tratate și de Angus Fraser în cartea „Țigani”, care face referire la migrațiile de la începutul secolului al XX-lea ale romilor din țările Române și Balcani.

Documentarea preliminară pentru construirea metodologiei de studiu subliniază necesitatea unei abordări care să integreze înțelegerea profundă a contextului cultural și istoric traversat de către etnicii Romi, în această primă secțiune fiind rezumate o serie de puncte de pornire contextuale, esențiale pentru implementarea metodologiei de culegere a datelor cercetării.

În privința cadrului European actual în care se desfășoară prezenta cercetare, se cuvine a fi menționat faptul că Uniunea Europeană acordă o atenție specială protecției minorităților etnice, promovând politici și strategii menite să combată discriminarea și să asigure incluziunea socială și economică a acestora. În mod particular, populația de etnie Romă beneficiază de un cadru specific de intervenție, concretizat prin Strategia-cadru europeană pentru incluziunea romilor, adoptată inițial în 2011 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A52011DC0173>) și actualizată ulterior pentru perioada 2020-2030

(https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813). Noul cadru strategic al UE pentru etnicii Romi stabilește o serie de obiective până în anul 2030, care vizează promovarea egalității efective, incluziunea socio-economică și participarea reală a Romilor. Obiectivele pe care Comisia Europeană le vizează până în anul 2030 cuprind îmbunătățirea situației romilor, având în vedere reducerea semnificativă a discriminării și creșterea capacității acestora de a reclama abuzurile, diminuarea decalajelor economice, facilitarea accesului la educație de calitate și combaterea segregării școlare. Alte aspecte vizate includ îmbunătățirea accesului la servicii esențiale precum apa potabilă, reducerea diferențelor privind condițiile de locuire, ocuparea forței de muncă și speranța de viață, pentru a avansa către o egalitate reală și deplină între romi și restul populației. Această strategie subliniază importanța abordării integrate și multisectoriale, având ca priorități educația, ocuparea forței de muncă, sănătatea și condițiile de locuire decente. Mai mult, prin finanțări specifice și recomandări adresate statelor membre, Uniunea Europeană urmărește să combată stereotipurile, segregarea și excluziunea socială, promovând în același timp participarea activă a romilor în procesele decizionale și în implementarea politicilor publice destinate lor. Aceste obiective specifice se regăsesc în cadrul mai larg al UE, de promovare a unei societăți bazate pe diversitate, pluralism și non-discriminare.

Aceste acțiuni întreprinse în prezent în spațiul Uniunii Europene țin cont de istoricul comunităților Roma, care au fost supuse unei discriminări și marginalizări îndelungate, exacerbate de experiențe de migrație, deplasare și provocări socio-economice. În acest cadru mai larg, proiectul Pro Vocem își propune să conecteze istoriile de opresiune, migrație forțată și dezumanizare a comunităților Roma din România și Bulgaria la marginalizarea actuală, stereotipizarea și criminalizarea disproporționată. Mai mult decât atât, proiectul are în vedere faptul că etnicii Romi aflați în sistemul de justiție penală se confruntă cu fenomene discriminatorii specifice. Printre acestea se numără discriminarea sistemică și excluderea socială legată de infracționalitate, ale căror rădăcini pot fi trasate în aceleași narațiuni istorice complexe de opresiune, migrație forțată și traumă intergenerațională ce pot atrage și perpetua stereotipurile, criminalizarea disproporționată și adevărate cicluri de criminalitate.

Prin colectarea vocilor Roma, expunerea liniei atitudinilor discriminatorii și iluminarea traumei intergeneraționale cauzate de migrație/deplasare, proiectul caută să construiască conștientizarea publică a acestor aspecte, atât la nivelul celor două țări de implementare cât și la nivel european.

Contexte naționale - România și Bulgaria

În România, țară cu o istorie profundă și complexă, comunitatea Roma rămâne una dintre cele mai marginalizate și neînțelese grupuri etnice. Încărcată de o istorie de peste cinci

secole de sclavie, care a durat până la mijlocul secolului al XIX-lea, comunitatea Roma din România poartă în continuare urmele acestei opresiuni. Această istorie dureroasă a lăsat cicatrici adânci, care se reflectă în provocările socio-economice cu care Romii se confruntă și astăzi.

Potrivit unui studiu cantitativ realizat în anul 2022 de către Direcția Națională de Probațiune din România, pe un eșantion de 874 de persoane sancționate cu pedepse penale neprivative de libertate, s-au evidențiat o serie de aspecte de avut în vedere în construirea metodologiei cercetării. Astfel, s-au evidențiat suprareprezentarea etnicilor Roma (8% din numărul total de respondenți, comparativ cu 4-5% din populația totală a țării), niveluri scăzute de educație, mobilitate rezidențială ridicată, ca indicator pentru marginalizare, precum și un număr disproporționat de femei Rome aflate în probațiune (20% femei rome, comparativ cu 9% femei din totalul persoanelor aflate în probațiune în România).

Educația rămâne, de asemenea, o barieră semnificativă în cazul comunității Roma, cu un procent îngrijorător de 20% dintre persoanele de etnie Roma aflate în probațiune care nu au fost implicate deloc în educație formală, comparativ cu doar 7% din populația generală de persoane aflate în probațiune la nivel național. Această lipsă de acces la educație perpetuează un ciclu de sărăcie și marginalizare, limitând sever oportunitățile de îmbunătățire a situației lor de viață.

În ceea ce privește angajarea femeilor Roma, peste 70% dintre cele incluse în eșantion erau casnice sau asistente personale ale copilului.

Locuința și mobilitatea rezidențială sunt alte două domenii în care persoanele de etnie Roma s-au diferențiat de alți respondenți. Peste 11% dintre aceștia au declarat că trăiesc într-o țară altă decât România (față de aproape 8% din întregul eșantion), iar aproximativ 19% dintre ei au declarat că intenționează să părăsească România în următorii doi ani, chiar și sezonier (spre deosebire de aproximativ 12% din întregul eșantion).

În ciuda tuturor provocărilor, se poate totuși observa faptul că spiritul comunității Roma rămâne viu, adânc înrădăcinat în tradițiile și obiceiurile lor culturale. Tradițiile orale, de exemplu, sunt extrem de valoroase în comunitatea roma, servind nu doar ca o formă de păstrare a istoriei și învățăturilor, ci și ca mijloc de rezistență și afirmare a identității în fața opresiunii continue. Totuși, unele dintre aceste tradiții, cum ar fi căsătoria timpurie, pot contribui și la perpetuarea unor norme sociale care împiedică progresul, în special în rândul femeilor rome.

La răscrucea dintre Orient și Occident, Bulgaria prezintă o tapiserie culturală bogată, în care comunitatea Roma ocupă un loc complex și plin de nuanțe. Cu rădăcini adânci în istoria țării, Romii bulgari se confruntă cu provocări similare celor din România, dar cu specificități care reflectă contextul unic bulgar.

Educația și alfabetizarea rămân provocări majore și în Bulgaria, unde multe persoane de origine Roma au probleme serioase de alfabetizare și sunt adesea neglijati social. Această neglijare contribuie la izolarea lor continuă și la dificultățile de integrare în structurile socio-economice mai largi ale țării. Femeile roma, în particular, se confruntă cu discriminare dublă, luptând atât împotriva prejudecăților etnice cât și de gen, ceea ce le limitează accesul la resurse și oportunități.

Cu toate acestea, comunitatea Roma din Bulgaria păstrează o conexiune profundă cu tradițiile și cultura lor. Vocea liderilor comunității, cum ar fi Shakir Pashov, reflectă reziliența și dorința de a schimba narațiunile negative care îi înconjoară. Colaborarea dintre serviciul de probațiune și diverse organizații non-guvernamentale și comunitare demonstrează un efort conștient de a aborda nevoile specifice ale romilor, prin programe de educație și inițiative de integrare socială.

În aceste contexte, proiectul PRO-VOCEM își propune să amplifice vocile romilor, iar, în baza narațiunilor și mărturiilor personale colectate, să promoveze intervențiile din sistemele de probațiune din România și Bulgaria, să intensifice dialogul și să sporească conștientizarea publică despre provocările și istoria comunității Roma, conectând trecutul istoric cu marginalizarea contemporană a romilor, și contribuind la construirea unei societăți mai juste și echitabile.

Pentru construirea metodologiei de cercetare aplicabilă proiectului au fost studiate și evenimente istorice încadrabile în categoriile: experiențe și nevoi unice ale femeilor romani, în special în contexte definite de migrație, evacuare, expulzare, dar și experiențe ale unor întregi populații de romi, precum rasismul, marginalizarea, excluziunea socială sau opresiunea. Pe o axă a timpului, sintetizată în **Tabelele 1 și 2** pot fi distinse perioade relevante pentru generațiile de romi pe care proiectul își propune să le întâlnească, sau ale căror povești de viață vor fi recuperate. Reflecții ale evenimentelor istorice sintetizate, observate în poveștile, fotografiile, obiectele, comportamentele membrilor familiei vor fi înregistrate în cadrul interviurilor realizate.

Intervale de timp, relevante pentru studiu	2007-prezent	1990-2006	1944-1989	1942-1943	Trecut îndepărtat
Amprenta dominantă a acestor perioade	Perioada post-aderare a României la UE	Perioada post-revoluție anticomunistă	Perioada comunistă	Perioada deportărilor în Transnistria și a celui de-al Doilea Război Mondial	Istoria, dincolo de generațiile în viață
Evenimente marcante din istoria romilor	- de la 1 ianuarie 2007, circulația în spațiul european este mult înlesnită; - 2009, inaugurarea Memorialului Holocaustului din București, care include și Roata romilor; - 2011, 20 martie este declarată Ziua comemorării dezrobirii romilor din România; - 2011/2021, recensăminte ale populației și locuințelor; - 2019, 16 iunie este declarată Ziua limbii romani; - 2020, 2 august este declarată Ziua națională de comemorare a Holocaustului împotriva romilor - Samudaripen.	- deschiderea granițelor României; - conflicte interetnice: 9 octombrie 1990, Mihail Kogălniceanu (Constanța), 17 martie 1993, Cărpiniș (Timiș); - 2000, romii încep să-și recupereze aurul confiscat de autoritățile comuniste; 2002 - Uniunea Europeană elimină regimul vizelor obligatorii pentru cetățenii români care călătoresc în UE - începutul formării unei diaspore rome; - 2006, 8 aprilie este consacrată și în România, ca Zi internațională a romilor (declarată în 1971, la primul congres al romilor).	- 1945, reforma agrară, împrăștierea a 19.559 familii de romi; - 1949, este desființată Uniunea Generală a Romilor din România (și, astfel, nu mai există reprezentare politică și asociativă a romilor, în RPR); - 1950, circulația de la o regiune la alta este interzisă; - 1960-1970, sistematizarea urbană, distrugerea cartierelor rome de la periferiile marilor orașe; - 1978, autoritățile confiscă aurul (în special de la romii căldărari); - sterilizarea femeilor romani.	- 1942, 25 mai, recensământul național al romilor; - 1942, 1 iunie - 18 iulie, deportarea în Transnistria a aproximativ 25000 romi.	- dezrobirea romilor: 22 martie 1843 (sclavii domnești, Țara Românească), 31 ianuarie 1844 (sclavii mănăstirești, Moldova); 14 februarie 1844 (sclavii domnești, Moldova); 11 februarie 1847 (sclavii mănăstirești, Țara Românească); 10 decembrie 1855 (sclavii boierești, Moldova); 20 februarie 1856 (sclavii boierești, Țara Românească); - Revoluția din 1848, organizarea unei „companii de romi”; - valuri migratoare ale romilor: 1860, 1905-1913.

Intervale de timp, relevante pentru studiu	2007 - prezent	1990-2006	Perioada comunistă 1944-1989	După eliberarea Bulgariei (1878 - 1944)	Perioada din Imperiul Otoman (1396 - 1878)
Amprenta dominantă a acestor perioade	Perioada post-aderare a Bulgariei la UE	Perioada democratică	Perioada comunistă	Perioada noului stat bulgar și al doilea război mondial	Istoria, dincolo de generațiile în viață
Evenimente marcante din istoria romilor	- De la 1 ianuarie 2007, circulația în spațiul european este mult mai ușoară; - Revoltele Antiroma din Bulgaria din 2011; - 2011/2021, recensăminte ale populației și locuințelor;	- Restabilirea drepturilor etnice și religioase ale minorităților în Bulgaria - Imediat după schimbările din 1989 au fost înființate numeroase organizații ale romilor. Printre acestea se numără: Organizația Culturală și Educațională a Romilor din Bulgaria, Uniunea Democrată „Roma” (1990), Mișcarea pentru Dezvoltarea Socială și Culturală a Romilor (1992), Uniunea Romilor Uniți (1992), Confederația Romilor din Bulgaria (1993), Mișcarea Politică „Euro Roma” (1998), Partidul Romilor (2001); - Parlamentul bulgar a ratificat Convenția-cadru pentru protecția	- După instaurarea regimului comunist în 1944, romii au fost incluși în politicile noului guvern privind minoritățile, cu crearea de organizații culturale ale romilor, reviste și teatru în limba romă și școli speciale pentru eradicarea ratei ridicate de analfabetism. - Recensămintele populației și locuințelor din 1946; - În timpul expulzărilor în masă ale turcilor din 1949-1950, un număr de romi au fost incluși în expulzările în masă, stârnind proteste din partea Turciei. - În 1945, a fost înființată organizația romă „Ekipa”, care a devenit activă, publicând ziarul „Romano essi - Vocea romilor” și înființând numeroase organizații locale,	- După eliberare, romii au devenit a doua minoritate etnică ca mărime în statul bulgar nou format; la acea vreme, puțin mai mult de jumătate dintre ei erau musulmani, iar restul - creștini. În unele locuri, romii musulmani au fost creștinați cu forța. - În 1901, guvernul a inițiat revocarea dreptului de vot al romilor. Legea a rămas în vigoare până la introducerea votului obligatoriu în 1919. - Prima organizație a romilor din Bulgaria a fost înființată în 1910. - La mijlocul anilor 1930, romii din Vidin au fost relocați cu fonduri municipale într-un nou	- Primul text bulgăresc dedicat romilor a fost un articol scris de Petko Slaveykov în ziarul Gajda în 1866; - Există dovezi ale participării romilor la Revolta din aprilie și la Războiul de Eliberare.

		minorităților naționale în 1999. - Adoptarea unui program-cadru național pentru integrarea romilor și a legislației anti-discriminare 1999. - Cazul romilor din satul Mechka - 2001 - Uniunea Europeană elimină regimul obligatoriu de vize pentru cetățenii bulgari care călătoresc în UE	centre comunitare, o societate sportivă și Teatrul Central al Romilor. În 1946, președintele acesteia, Shakir Pashov, a devenit primul membru rom al parlamentului. Inițial tolerată de regim, în 1950 organizația și-a încetat activitățile, care au fost preluate de Frontul Otechestven cazonal. După mandatul lui Shakir Pașcov, romii nu au mai fost reprezentați în parlament până la sfârșitul regimului. - În 1958, au fost luate măsuri pentru instalarea definitivă a aproximativ 14 000 de romi. La sfârșitul anilor 1950, multe dintre aceste măsuri au fost abandonate ca fiind ineficiente, deoarece marginalizarea romilor s-a intensificat și ghetourile urbane ale romilor au crescut. - În întreaga perioadă, regimul totalitar a monitorizat și a încercat să limiteze reticența romilor de a se asimila etniei bulgare, definită în documentația Securității Statului drept „naționalism rom”. Sub acest concept sunt incluse două fenomene distincte, nedorite de regim - turcismul („naționalism pe baze pro-turce”) și aspirația la emanciparea comunității rome	cartier din apropierea orașului. În 1941, acolo a fost deschisă prima școală din țară special dedicată educației romilor. - Romii sunt afectați de legislația xenofobă din anii 1940, care discriminează minoritățile. - În 1942, romii musulmani au fost creștinați cu forța și redenumiți. Romii au fost supuși mobilizării civile, în principal pentru construcția de căi ferate și alte lucrări publice.	
--	--	---	---	--	--

			(„naționalism pro-rom”). La sfârșitul perioadei, naționalismul rom a fost adesea asociat cu activitățile Uniunii Internaționale a Romilor, care a fost sprijinită de guvernul iugoslav și considerată de Securitatea Statului drept un canal de influență străină. - În încercarea de a limita turcismul în rândul romilor musulmani de la sfârșitul anilor 1950, regimul a început o campanie de schimbare a numelor musulmane ale acestora, care a provocat rezistență și i-a determinat pe mulți dintre cei afectați să încerce să se dea drept turci, citând documentele de identitate care le-au fost eliberate în cadrul unei proceduri relaxate în perioada 1950-1953. Campania a continuat cu intensitate variabilă până în 1980-1983, când, ca parte a așa-numitului „proces de renaștere”, aproximativ 250 000 de romi musulmani au fost redenumiți masiv; -1989 - reinstalarea în masă a romilor în ghetouri.		
--	--	--	---	--	--

În derularea interviurilor vor fi avute în vedere anumite aspecte constatate în cercetările anterioare (RNDP, 2022), care pot fi reconfirmate și aprofundate în actualul studiu, putând ghida înțelegerea implicării participanților, interacțiunea cu aceștia și culegerea datelor.

Particularități anticipate în interacțiunea cu persoanele intervievate, din experiența descoperirilor cercetărilor anterioare:

- În comunitățile tradiționale este probabil să existe așteptarea de a dialoga și cu bărbatul rom, nu doar cu femeile roma
- Încadrarea în timp, a evenimentelor relatate, ar putea fi dificilă, date fiind: unele superstiții (care fac să nu vedem ceas în multe dintre casele romilor), volatilitatea asociată nomadismului multor generații, abordarea unor evenimente istorice îndepărtate
- Unele evenimente istorice (e.g. deportarea) e posibil să fie tabuizate.

2. Metodologia cercetării

2.1. Scop

Studiul din cadrul proiectului Pro-Vocem își propune să aducă în prim-plan vocile persoanelor supravegheate de etnie Romă, în special ale femeilor, pentru a evidenția experiențele lor privind prejudiciile asociate rasismului, discriminării (culturale), excluziunii sociale, precum și interacțiunii cu sistemul de probațiune (v. <https://oxfordre.com/communication/display/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-164>). De asemenea, se urmărește înțelegerea influențelor istorice (migrație, deportări) și deconstrucția stereotipurilor legate de etnia romă.

2.2. Obiective specifice

1. Identificarea experiențelor personale ale persoanelor supravegheate de etnie romă legate de discriminare și rasism.
2. Explorarea modului în care experiențele istorice (deportări, migrație forțată) influențează identitatea și condiția actuală.
3. Amplificarea narațiunilor personale pentru a combate stereotipurile și stigmatizarea.
4. Evaluarea percepției asupra sistemului de probațiune și a nevoilor insuficient aprofundate.
5. Formularea unor recomandări pentru intervenții culturale sensibile și incluzive în probațiune.

2.3. Metode de lucru

Pentru atingerea scopului și obiectivelor specifice ale cercetării, se vor folosi metode calitative care să permită aprofundarea experiențelor personale și a contextului social și istoric:

a. Interviu semi-structurat

- Interviuurile vor fi realizate față în față, cu durată medie de 45-60 minute, înregistrate audio cu acordul participanților.
- Obiectiv: identificarea și explorarea experiențelor personale privind rasismul, discriminarea și interacțiunile cu sistemul de probațiune. Interviuul semistrukturat permite adaptarea întrebărilor în funcție de contextul și răspunsurile participanților, facilitând exprimarea liberă și autentică.

b. Studiul documentelor istorice și sociale

- Studiul literaturii relevante privind istoria romilor, în special deportările și migrațiile forțate.
- Obiectiv: contextualizarea și înțelegerea modului în care experiențele istorice influențează condiția actuală a participanților și contribuie la perpetuarea stereotipurilor.

c. Observație participativă

- Participare și observare în mediile de interacțiune (interviewatorul va avea și rolul de observator activ, pentru a surprinde aspectele non-verbale, gesturile, reacțiile emoționale și interacțiunea intervievaților cu mediul. Vor fi notate elementele relevante din context, de exemplu tonul vocii, ezitățile, atmosfera, menținând o atitudine empatică, neutră și deschisă, pentru a încuraja exprimarea liberă a intervievatului. Observațiile vor fi înregistrate imediat după interviu sau, dacă este posibil, discret în timpul acestuia).
- Obiectiv: observarea directă a dinamicilor sociale, identificarea formelor subtile de excluziune și discriminare.

d. Analiza narativă

- Analiza aprofundată a narațiunilor personale obținute din interviuri.
- Obiectiv: amplificarea vocilor participanților și evidențierea contextului istoric și social în care aceste experiențe se manifestă.

Datele colectate vor fi analizate utilizând analiza tematică și interpretativă pentru a extrage temele principale și pentru a formula recomandări pertinente pentru politici și practici incluzive în domeniul probațiunii.

2.4. Selecția participanților

Criterii de includere: persoane de etnie romă care au experimentat contactul cu sistemul de probațiune în calitate de supravegheați (bărbați și femei) și membrii familiilor acestora, cu accent pe femei; vârsta - peste 18 ani.

Număr estimat de participanți: aproximativ 80 în România și 80 în Bulgaria.

Metoda de selecție: eșantionare intenționată și tip "snowball". Recomandări din partea consilierilor de probațiune din județele implicate: Timiș, Ilfov, Ialomița și Constanța și din Bulgaria, cu privire la persoane despre care știu că au trecut prin astfel de experiențe (deportări, migrație forțată) și care au resimțit efecte ale unor evenimente istorice semnificative și marcante. De asemenea, dacă va fi posibil, pentru a diversifica selecția participanților, vor fi contactate ONG-uri pentru drepturile romilor, organizații pentru drepturile omului axate pe justiția penală, agenții de presă și alte inițiative civice.

2.5. Procedura

Interviurile se vor desfășura față în față, în baza unei programări cu beneficiarii, la domiciliul acestora sau la sediile serviciilor de probațiune, în funcție de disponibilitatea și confortul participanților.

Fiecare interviu va dura aproximativ 45-60 de minute, însă pot avea și o durată mai mare, în funcție de numărul de participanți.

Va fi obținut consimțământul informat și va fi garantată confidențialitatea pentru persoanele intervievate.

Interviurile vor fi înregistrate audio, cu acordul participantului, și transcrise integral. Participanții vor fi îndemnați să însoțească relatările lor cu fotografii de familie, obiecte asociate evenimentelor marcante explorate; dacă ne vor permite, putem face fotografii ale obiectelor cu valoare simbolică (pe care, mai apoi, să le depunem într-o secțiune a website-ului conceput pentru proiect);

Odată ce înregistrarea audio a conversației funcționează, vor fi încurajate exprimările libere, din partea membrilor familiei, pornind discuția de la cea/cel mai în vârstă.

2.6. Considerații etice

- ✓ Respectarea principiilor de participare voluntară, confidențialitate, anonim și consimțământ informat.
- ✓ Utilizarea unui limbaj cultural sensibil și evitarea întăririi stereotipurilor.
- ✓ Asigurarea posibilității de retragere din cercetare în orice moment.

- ✓ În toate etapele cercetării, se va respecta principiul „Do no Harm”, asigurându-se că participanții nu vor suferi niciun prejudiciu fizic, psihologic, social sau legal ca urmare a implicării lor în studiu.

2.7. Analiza datelor

2.7.1. Se va folosi analiza tematică (Braun & Clarke, 2006), pentru a identifica tipare și teme recurente în narațiuni. Analiza tematică este o metodă de identificare, analiză și raportare a tiparelor (temelor) din datele calitative. Este o tehnică flexibilă, potrivită pentru o varietate de întrebări de cercetare și poziționări teoretice, fiind adesea folosită în cercetările sociale și umaniste.

Analiza tematică poate fi utilizată atât într-o abordare inductivă (pornind din date, fără ipoteze preexistente - utilă în studiile exploratorii) , cât și într-o abordare deductivă (ghidată de teorii sau concepte deja existente). De asemenea, poate fi poziționată într-o perspectivă constructivistă, în care realitatea este înțeleasă ca fiind construită social și contextual. Avantajele metodei sunt: flexibilitatea și accesibilitatea în diferite paradigme de cercetare, centrarea pe vocea participantului, identificarea nu doar a ceea ce este spus, ci și a modului în care este spus.

Etapele analizei tematice (Braun & Clarke, 2006)

1. Familiarizarea cu datele
 - Transcrierea interviurilor.
 - Citirea și recitirea textelor pentru a înțelege profunzimea și contextul narațiunilor.
 - Notarea ideilor preliminare, expresiilor relevante sau reacțiilor afective.
2. Codificarea inițială (generarea codurilor)
 - Extracția unităților semnificative de sens (cuvinte, expresii, propoziții) din text.
 - Codificarea va fi efectuată de cel puțin 2 codificatori independenți, urmată de sesiuni de debriefing între colegi și de negocierea cărții de coduri.
 - Atribuirea de coduri descriptive sau interpretative fiecărui segment relevant.
 - Codurile pot fi etichetări directe din limbajul participantului („in vivo”) sau concepte analitice propuse de cercetător.
3. Căutarea temelor
 - Gruparea codurilor similare în categorii tematice.
 - Identificarea temelor candidate: tipare recurente, idei centrale sau dimensiuni relevante ale experiențelor.
 - Organizarea temelor principale și a sub-temelor.
4. Revizuirea temelor
 - Reevaluarea temelor în raport cu întregul set de date.
 - Verificarea coerenței interne a fiecărei teme și a distincției între teme.

- Reformularea sau combinarea temelor, dacă este necesar.

5. Definirea și denumirea temelor

- Clarificarea esenței fiecărei teme: ce poveste spune? Ce înseamnă pentru întreaga cercetare?
- Stabilirea denumirii finale a temelor, într-un mod clar, concis și expresiv.

6. Redactarea raportului

- Alegerea fragmentelor de interviu reprezentative pentru fiecare temă.
- Analiza critică și interpretativă a temelor în raport cu obiectivele cercetării.
- Integrarea literaturii de specialitate pentru a susține interpretările.

2.7.2. Se va urmări contrastarea experiențelor individuale și colective, cu accent pe intersecționalitatea dintre etnie, gen și statut social.

2.7.3. Codificarea se va face manual sau asistată de un software de analiză calitativă (MAXQDA)

3. Fișă de interviu calitativ

Data interviului:

Locul desfășurării:

Durata:

Intervievator:

Date de context (completate de intervievator sau auto-raportate de participant)

	Intervievat 1 (persoana în contact direct cu probațiunea)	Intervievat 2	Intervievat 3	Intervievat 4
		Relația de familie/afinitate cu persoana interviuată 1		
Vârsta				
Gen				
Etnie declarată				
Situație familială (status marital)				
Nivel educațional				
Localitate / mediu (urban/rural)				

Status profesional actual (angajat/ șomer/ altul...)				
---	--	--	--	--

Note privind atmosfera interviului

(ex. disponibilitate, expresivitate, dificultăți tehnice, emoții vizibile etc.)

.....

Observații post-interviu

(Schimbări de ton, informații relevante apărute „off the record” etc.)

.....

GHID DE INTERVIU - TEME ȘI ÎNTREBĂRI ORIENTATIVE

A. IDENTITATE ȘI EXPERIENȚE PERSONALE

- Cum te definești din punct de vedere etnic? Ce înseamnă pentru tine să fii rom?
- Cum crezi că influențează etnia ta modul în care ești perceput(ă) de ceilalți?

B. GEN ȘI INTERSECȚIONALITATE

- Ca femeie de etnie romă, simți că te confrunți cu provocări diferite față de bărbați sau față de alte femei nerome?
- Cum sunt percepute și tratate femeile Roma în comunitatea ta și în societate în general?

C. MEMORIE ISTORICĂ ȘI MIGRAȚIE

- Știi povești din familie legate de deportări, migrație sau alte experiențe istorice marcante?
- Cum crezi că trecutul istoric influențează prezentul tău și al comunității?

D. PERIOADA COVID 19

- Ați simțit că în perioada COVID 19, au existat tratamente diferite față de etnia romă în interacțiunile dvs. cu sistemul medical, autorități publice, centrele de detenție, etc.?
- Aveți o întâmplare sau o experiență care vi se pare că arată felul în care romii au fost priviți sau tratați în pandemie?

E. RELAȚIA CU SISTEMUL DE PROBAȚIUNE

- Cum ai fost tratat(ă) în contactul cu probațiunea? Ai simțit că identitatea ta etnică a influențat acest tratament?
- Ai simțit vreodată că ceva timpul probațiunii nu se potrivea sau nu era util pentru tine din cauza contextului tău cultural, a tradițiilor sau a modului tău de viață?

- Ai avut vreodată impresia că alte persoane au primit mai mult sprijin sau tipuri diferite de activități, ori că ar putea exista servicii sau activități disponibile care nu ți-au fost oferite? Dacă da, poți oferi un exemplu?
- Ai simțit că sprijinul primit în probațiune te-a ajutat, într-un fel sau altul, să mergi mai departe cu planurile tale de viață - fie că era vorba de muncă, familie sau altceva important pentru tine?
- Ce schimbări ai dori să vezi în sistemul de probațiune pentru a fi mai echitabil și mai incluziv?

F. SOLUȚII ȘI SPERANȚE

- Ce ai schimba în modul în care sunt percepuți romii în societate?
- Ce mesaj ai transmite altora despre cine sunt romii, cu adevărat?

G. DISCRIMINARE ȘI RASISM

- Ai experimentat vreodată discriminare sau tratament diferit din cauza etniei tale? Unde? Cum te-ai simțit?
- Poți să îmi povestești o situație concretă în care te-ai simțit exclus(ă) sau stigmatizat(ă)?
- Există anumite locuri sau contexte în care simțiți că discriminarea sau rasismul sunt mai prezente?

În final, doriți să adăugați alte detalii despre experiențele dumneavoastră?

Tabel 3 - LHC*

Ca sugestie pentru înregistrarea unor date, poate fi utilizat tabelul organizat în funcție de Calendarul Istoriei Vieții (LHC), pentru fiecare persoană interviuată

Intervievatul nr. ... Inițiale	Vârsta persoanei intervievate la data evenimentului																											
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	N			
Început școală																												
Întrerupere școală Motiv																												
Căsătorie / concubinaj																												
Nașteri (Vârsta la momentul nașterilor : 1..., 2..., 3...)																												
Mama persoanei intervievate (anul nașterii) Vârsta ei la momentul nașterii persoanei intervievate																												
Tatăl persoanei intervievate (anul nașterii) Vârsta lui la momentul nașterii persoanei intervievate																												
Evenimente speciale ale persoanei intervievate (evenimente considerate relevante, muncă, sprijin economic și social, condamnări anterioare – în etapa finală a interviului) E1 En																												

*Opțional

4. Informare și consimțământ pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - ROMANIA

INFORMARE ȘI EXPRIMARE CONSIMȚĂMÂNT

pentru prelucrarea datelor cu caracter personal

în cadrul proiectului PRO-VOCEM

În conformitate cu dispozițiile Regulamentului (UE) 2016/679 al parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulament general privind protecția datelor), precum și ale Legii nr. 190/2018 privind măsurile de punere în aplicare a Regulamentului privind protecția datelor, Direcția Națională de Probațiune are obligația de a prelucra în condiții de siguranță și numai pentru scopul specificat mai jos datele personale pe care ni le furnizați despre dumneavoastră.

Astfel, Direcția Națională de Probațiune prelucrează datele dumneavoastră personale în scopul atingerii obiectivelor propuse în cadrul proiectului PRO-VOCEM, care își propune să aducă în prim-plan vocile persoanelor supravegheate de etnie romă, în special ale femeilor, pentru a evidenția experiențele lor privind prejudiciile asociate rasismului, discriminării (culturale), excluziunii sociale, precum și interacțiunii cu sistemul de probațiune. Scopul prelucrării datelor vizează atât realizarea unui studiu prin înregistrarea, stocarea și analiza interviurilor realizate cât și promovarea proiectului „Pro Vocem” (conferințe, mese rotunde, seminarii).

Datele cu caracter personal prelucrate sunt: nume, prenume, gen, vârstă, etnie declarată, situație familială, nivelul de educație, localitate, statut profesional actual, imagini (obiecte, poze din arhive personale, ...), voce, data interviului, locul desfășurării și durata interviului, date care privesc comunicare nonverbală și paraverbală, părerile sau convingerile exprimate, numărul copiilor și anul nașterii acestora, vârsta nașterii copiilor, stare civilă, semnătură.

Datele vor fi stocate în condiții de siguranță și, conform regulilor instituționale perioada minimă de stocare este de 5 ani de la data finalizării proiectului (Iulie 2027). Datele pot fi comunicate partenerilor de proiect sau altor terți într-o formă care nu permite identificarea dumneavoastră. Datele vor fi comunicate într-o formă neanonimizată doar în scopul îndeplinirii unei obligații legale care îi revine operatorului.

Drepturile care vă sunt recunoscute de Regulamentul UE 2016/679 sunt: dreptul de acces la date, dreptul la ștergerea datelor ("dreptul de a fi uitat"), dreptul la restricționare, dreptul la portabilitatea datelor, dreptul la opoziție, dreptul la rectificare în conformitate cu prevederile legale în vigoare. Modalitatea prin care solicit să fiu contactat(ă) în scopul furnizării de

informații este adresa de email _____ sau numărul de telefon _____.

În măsura în care apreciați că drepturile dumneavoastră au fost încălcate ca urmare a prelucrării datelor personale, aveți dreptul de a depune o plângere la autoritatea de supraveghere în materie, respectiv Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal, la adresa de corespondență electronică: anspdcp@dataprotection.ro

Vă informăm că nu aveți obligația să furnizați Direcției Naționale de Probațiune datele dumneavoastră cu caracter personal. De asemenea, în orice moment, aveți dreptul de a reveni asupra consimțământului exprimat, prin formularea unei cereri scrise pe care o veți comunica la adresa(se va menționa adresa serviciului în evidența căruia a fost/este persoana intervievată). Nici acordul exprimat și nici retragerea ulterioară a acestuia nu vor influența în vreun mod procesul de supraveghere sau evaluare în cadrul relației cu serviciul de probațiune.

În conformitate cu informarea de mai sus,

Subsemnatul/subsemnata, _____, în calitate de participant în cadrul proiectului, declar că am înțeles informațiile prezentate și îmi exprim consimțământul să îmi fie prelucrate datele cu caracter personal.

Nume și prenume _____

Data completării

Semnătură

5. Informare și consimțământ pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - BULGARIA

INFORMAȚII ȘI EXPRIMAREA CONSIMȚĂMÂNTULUI pentru prelucrarea datelor cu caracter personal în cadrul proiectului PRO-VOCEM

În conformitate cu prevederile Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), precum și cu Legea nr. 190/2018 privind măsurile de punere în aplicare a Regulamentului privind protecția datelor, Direcția Generală de Executare a Pedepselor din Bulgaria este obligată să prelucreze în condiții de securitate și numai în scopul specificat mai jos datele cu caracter personal pe care ni le furnizați despre dumneavoastră.

Astfel, Direcția Generală de Executare a Pedepselor, Bulgaria prelucrează datele dumneavoastră cu caracter personal în vederea atingerii obiectivelor propuse în cadrul proiectului PRO-VOCEM, care își propune să aducă în prim-plan vocile persoanelor supravegheate de etnie romă, în special ale femeilor, pentru a evidenția experiențele acestora legate de prejudecățile asociate cu rasismul, discriminarea (culturală), excluziunea socială și interacțiunea cu sistemul de probațiune. Scopul prelucrării datelor este atât realizarea unui studiu prin înregistrarea, stocarea și analiza interviurilor realizate, cât și promovarea proiectului „Pro Vocem” (conferințe, mese rotunde, seminarii).

Datele cu caracter personal prelucrate sunt: nume, prenume, sex, vârstă, etnie declarată, situație familială, nivel de educație, localitate, statut profesional actual, imagini (obiecte, fotografii din arhivele personale, ...), voce, data interviului, locul și durata interviului, date privind comunicarea nonverbală și paraverbală, opinii sau convingeri exprimate, numărul de copii și anul nașterii acestora, vârsta la nașterea copiilor, starea civilă, semnătura.

Datele vor fi stocate în condiții securizate și, conform regulilor instituționale, perioada minimă de stocare este de 5 ani de la data finalizării proiectului (iulie 2027). Datele pot fi comunicate partenerilor de proiect sau altor terți într-o formă care nu permite identificarea dumneavoastră. Datele vor fi comunicate într-o formă neanonimizată numai în scopul îndeplinirii unei obligații legale care revine operatorului.

Drepturile care vă sunt recunoscute de Regulamentul UE 2016/679 sunt: dreptul de acces la date, dreptul la ștergerea datelor („dreptul de a fi uitat”), dreptul la restricționare, dreptul la portabilitatea datelor, dreptul la opoziție, dreptul la rectificare în conformitate cu prevederile legale în vigoare. Mijlocul prin care solicit să fiu contactat în scopul furnizării de informații este

adresa de e-mail _____ sau numărul de telefon _____.

În cazul în care considerați că drepturile dumneavoastră au fost încălcate ca urmare a prelucrării datelor dumneavoastră cu caracter personal, aveți dreptul de a depune o plângere la autoritatea de supraveghere competentă, și anume , la următoarea adresă de e-mail:

Vă informăm că nu aveți nicio obligație de a furniza Direcția Generală de Executare a Pedepselor, Bulgaria, cu datele dumneavoastră cu caracter personal. De asemenea, aveți dreptul de a vă revoca consimțământul în orice moment, prin depunerea unei cereri scrise la (indicând adresa serviciului la care persoana a fost/este intervievată). Nici consimțământul dat, nici retragerea ulterioară a acestuia nu vor influența în niciun fel procesul de supraveghere sau evaluare în relația cu serviciul de probațiune.

În conformitate cu informațiile de mai sus,

Subsemnatul/Subsemnata, _____, în calitate de participant la proiect, declar că am înțeles informațiile furnizate și îmi dau consimțământul pentru prelucrarea datelor mele cu caracter personal.

Numele complet _____

Data: _____

Semnătură: _____

PARTEA B. Chestionarul adresat studenților - ROMÂNIA

În faza inițială a activităților, vor fi colectate informații, prin aplicarea unui chestionar, pentru a evalua nivelul de cunoștințe pe care studenții români îl au cu privire la aspecte specifice ale istoriei romilor (de exemplu, evenimente istorice, practici culturale, contribuții la societate, provocări cu care se confruntă comunitatea romă).

Cercetarea are un caracter **exploratoriu-descriptiv**, urmărind identificarea nivelului de cunoștințe, percepții și atitudini ale studenților față de istoria și cultura romilor. Este o cercetare inclusă în **paradigma cantitativă și calitativă**, utilizând chestionarul ca principal instrument de colectare a datelor.

Chestionarul mixt, cu întrebări închise, semi-deschise și deschise va fi aplicat studenților, în format fizic sau online, iar răspunsurile vor fi analizate și interpretate pentru a evidenția tendințele și nivelul de cunoștințe al elevilor cu privire la istoria romilor. Se va efectua atât o analiză cantitativă, cât și una calitativă a răspunsurilor. Analiza cantitativă va fi utilizată pentru a descrie și interpreta frecvențele, distribuțiile și corelațiile din variabilele măsurate prin intermediul itemilor închisi ai chestionarului, în timp ce analiza calitativă, prin tehnici de analiză tematică, va permite o explorare aprofundată a percepțiilor, reprezentărilor și atitudinilor exprimate de respondenți la întrebările deschise.

1. Obiectivele studiului adresat studenților

Obiective generale

- O1. Evaluarea nivelului de cunoștințe al studenților cu privire la istoria romilor din România.
- O2. Explorarea reprezentărilor și percepțiilor studenților cu privire la cultura romă și la membrii acestui grup etnic.
- O3. Analiza interacțiunii directe a studenților cu persoanele de etnie romă și influența asupra percepțiilor acestora.
- O4. Determinarea percepției studenților cu privire la relevanța educațională și profesională a cunoștințelor de istorie și cultură romă.

Obiective specifice

- SO1. Identificarea nivelului de informare și a surselor de cunoștințe privind istoria romilor. (Itemii 1,2,3,4)
- SO2. Explorarea modului în care studenții percep cultura romă și pe membrii acestei comunități. (Itemii 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11)
- SO3. Analiza influenței contactului direct cu etnia romă asupra percepțiilor și atitudinilor. (Itemul 12)

SO4. Evaluarea percepției asupra relevanței învățării despre istoria romilor pentru educația și cariera studenților. (Itemii 13, 14, 15)

2. Chestionarul adresat studenților privind cunoașterea istoriei romilor

Acest chestionar își propune să evalueze nivelul de cunoștințe al elevilor cu privire la istoria romilor. **Timp estimat de completare:** 5-7 minute. Răspunsurile sunt anonime și vor fi folosite strict în scopuri de cercetare.

Date demografice:

Vârstă:

Identitate de gen: M/F/non-binar

Ciclul de studii (licență/master, an):

Facultate, specializare/Universitate:

Etnie: romă/română/germană/maghiară/sârbă/...

Cetățenie:

1. Ați participat la discuții sau seminare despre istoria romilor?

Da/Nu

2. Pe o scală de la 1 la 5, cum ați evalua cunoștințele dumneavoastră despre istoria romilor din România?

Nu am cunoștințe despre istoria romilor din România

Am foarte puține cunoștințe, știu doar câteva lucruri generale

Am un nivel moderat de cunoștințe, sunt familiarizat cu unele aspecte esențiale

Am cunoștințe destul de bune, înțeleg evenimentele principale și contextul

Am cunoștințe foarte bune, pot vorbi în cunoștință de cauză despre istoria romilor din România.

3. În ce măsură cunoașteți următoarele evenimente din istoria romilor?

Eveniment	Opțiuni de răspuns
Sclavia romilor în limba română	Deloc/Într-o mică
Emanciparea romilor	măsură/Medie/Într-o mare
Holocaustul romilor	măsură/Într-o foarte mare măsură
Politicile de asimilare forțată a romilor	
Revolte interetnice împotriva romilor	

4. Care sursă ți-a oferit cele mai multe informații despre istoria romilor?

Școală (cursuri/seminarii)

Mass-media (TV, presă, internet)

Familie/prieteni

Literatură

Alte surse

5. Numește 3 obiceiuri și tradiții specifice romilor, pe care le cunoști.
6. Ce efecte ai observat că au aceste obiceiuri și tradiții asupra vieții romilor?
7. Cum crezi că sunt percepute aceste obiceiuri și tradiții de către majoritatea populației?
8. Puteți numi două sau trei personalități reprezentative pentru cultura romă?
9. Dincolo de personalitățile publice, ce calități specifice ați observat la romii obișnuiți?
10. Ce pierderi ați observat că resimt adesea persoanele de etnie romă tocmai pentru că aparțin unei culturi diferite de cultura majoritară, cum ar fi cultura romă?
11. Răspunsul dat anterior ar fi diferit, dacă te-ai referi la femeile de etnie romă?
12. Ce pierderi ai observat că resimt adesea persoanele de etnie romă, tocmai pentru că aparțin unei culturi diferite de cultura majoritară, atunci când interacționează cu sistemul de probațiune (sistemul de aplicare a sancțiunilor penale neprivative de libertate)?
13. Dacă ai fi de etnie romă și ai simți prejudecăți din acest motiv, ce ai face pentru a ieși din situația problematică?
14. Poți răspunde la aceeași întrebare, crezând că ești o femeie de etnie romă?
15. De-a lungul vieții mele, am avut:
Rude de etnie romă Da/Nu
Colegi de școală romi Da/Nu
Prietenii romi Da/Nu
Vecini romi Da/Nu
Cunoștințe trecătoare de etnie romă Da/Nu
Nu am interacționat niciodată cu persoane de etnie romă Da/Nu
16. Crezi că tema istoriei romilor ar fi utilă în programul tău de studiu?
Deloc / Într-o mică măsură / Medie / Într-o mare măsură / Într-o foarte mare măsură
17. Gândindu-te la viitoarea ta profesie, crezi că ar fi util să ai mai multe cunoștințe despre istoria romilor?
Deloc / Într-o mică măsură / Medie / Într-o mare măsură / Într-o foarte mare măsură
18. În opinia ta, care ar fi principalele beneficii ale cunoașterii istoriei etniei romă?

Combate stereotipurile și prejudecățile
O mai bună înțelegere a diversității culturale
Promovarea incluziunii sociale
Dezvoltarea empatiei și respectului față de minorități
Obținerea unei perspective mai complete asupra istoriei naționale și europene
Niciun beneficiu semnificativ
Alte

3. Lista participanților PRO-VOCEM - Seminare cu studenții

Nr.	Prenume și nume	Afiliere	Țară	E-mail de contact	Gen			Semnătură
					Femeie	Bărbat	Non-binar	

Proiect: Proiectul 101196353 – PRO-VOCEM - Vocile din probațiune care reînvie amintiri. Proiect finanțat de Comisia Europeană, Programul Cetățeni, Egalitate, Drepturi și Valori (CERV), CERV 2024-CITIZENS-REM, Obiectivul 3 - CERV-2024-CITIZENS-REM-HISTMIGRATION — Migrație, decolonizare și societăți europene multiculturale

Finanțat de Uniunea Europeană. Opiniile și opiniile exprimate aparțin exclusiv autorului/autorilor și nu reflectă neapărat opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană, nici autoritatea care acordă finanțarea nu pot fi trase la răspundere pentru acestea.

4 Informare și exprimarea consimțământului pentru prelucrarea datelor cu caracter personal - seminare cu studenții

În conformitate cu prevederile Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), precum și ale Legii nr. 190/2018 privind măsurile de punere în aplicare a Regulamentului privind protecția datelor, Direcția Națională de Probațiune este obligată să prelucreze în condiții de securitate și numai în scopul specificat mai jos datele cu caracter personal pe care ni le furnizați despre dumneavoastră.

Astfel, partenerii proiectului prelucrează datele dumneavoastră cu caracter personal pentru a atinge obiectivele propuse în cadrul proiectului PRO-VOCEM - colectarea de istorii orale și mărturii de la romi și rudele lor mai în vârstă, analizarea legăturilor dintre narațiunile personale și contextul istoric mai larg, organizarea de mese rotunde cu experți, sintetizarea informațiilor în rapoarte de cercetare și materiale educaționale, organizarea de evenimente de conștientizare și conștientizare cu privire la rădăcinile istorice complexe și manifestările rasismului, discriminării și excluziunii sociale cu care se confruntă persoanele de etnie romă aflate sub supravegherea sistemului de probațiune, desfășurarea de sesiuni de teatru forum, organizarea de ateliere educaționale și de formare pentru viitorii profesioniști, implicarea în activități de diseminare și advocacy.

Datele cu caracter personal prelucrate sunt: nume, prenume, sex, adresă de e-mail, studii, etnie, naționalitate, răspunsuri exprimate în legătură cu itemii chestionarului, semnătură.

Datele vor fi stocate în siguranță și, conform regulilor instituționale, perioada minimă de stocare este de 5 ani de la data încheierii proiectului (iulie 2027). Datele pot fi comunicate partenerilor de proiect sau altor terți într-o formă care nu permite identificarea dumneavoastră. Datele vor fi comunicate într-o formă neanonimizată numai în scopul îndeplinirii unei obligații legale care îi revine operatorului.

Drepturile care vă sunt recunoscute de Regulamentul UE 2016/679 sunt: dreptul de acces la date, dreptul la ștergerea datelor („dreptul de a fi uitat”), dreptul la restricționare, dreptul la portabilitatea datelor, dreptul la opoziție, dreptul la rectificare în conformitate cu prevederile legale aplicabile. Mijlocul prin care solicit să fiu contactat în scopul furnizării de informații este adresa de e-mail sau numărul de telefon furnizate mai jos.

În cazul în care considerați că drepturile dumneavoastră au fost încălcate ca urmare a prelucrării datelor dumneavoastră cu caracter personal, aveți dreptul de a depune o plângere la autoritatea de supraveghere competentă, și anume Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal, la următoarea adresă de e-mail: anspdcp@dataprotection.ro

Vă rugăm să rețineți că nu aveți nicio obligație de a furniza Serviciului Național de Probațiune datele dumneavoastră cu caracter personal. De asemenea, aveți dreptul de a vă retrage consimțământul în orice moment, trimițând o cerere scrisă la adresa de contact <https://www.uvt.ro/provocem/>

În conformitate cu informațiile de mai sus, prin prezenta sunt de acord cu prelucrarea datelor mele personale:

Nr. Crt.	Numele complet	Adresă de e-mail sau număr de telefon	Data	Semnătură

2. Interviuuri cu etnicii romi

2. Interviuuri cu etnicii romi

Titlul evenimentului: Planificarea, realizarea și transcrierea interviurilor

Tipul evenimentului: In situ

Date orientative ale evenimentului și durata: Lunile 2 - 8 (Aprilie - Octombrie 2025)

Loc(uri) de desfășurare: România și Bulgaria

Numărul și numele țărilor eligibile: 2, România și Bulgaria.

Numărul de participanți direcți: 162 etnici romi (81 în România și 81 în Bulgaria).

Scurtă descriere a grupului țintă: persoane din probațiune de etnie romă și membrii familiilor acestora

Scurtă descriere a evenimentului:

Activitatea a implicat planificarea, implementarea și transcrierea interviurilor calitative realizate in situ cu persoane de etnie romă aflate în probațiune și rudele acestora din România și Bulgaria. Obiectivul activității a fost colectarea de informații directe despre experiențele, percepțiile și mecanismele de reziliență ale persoanelor rome implicate în serviciile de probațiune, precum și perspectivele membrilor familiilor acestora.

Evenimentul s-a desfășurat pe o perioadă de șapte luni (aprilie - octombrie 2025), permițând o pregătire adecvată, muncă pe teren și transcriere sistematică a datelor. Au fost implicați în total 162 de participanți direcți, incluzând 81 de persoane de etnie romă aflate în probațiune și rudele acestora din România și 81 din Bulgaria.

Activitatea contribuie la o înțelegere și analiză comparativă a conexiunilor dintre narațiunile personale și contextul istoric mai larg pentru a identifica modalitățile în care istoria romilor privind migrația, expulzarea și deportarea pot avea un impact asupra ratelor criminalității și pot perpetua ciclurile de criminalitate în rândul romilor aflați în probațiune, precum și a dinamicii socio-culturale și a proceselor de reintegrare a persoanelor de etnie romă aflate în probațiune în cele două țări participante, consolidând baza de dovezi a proiectului pentru recomandări de politici și practici.

Raport privind sondajul realizat în rândul studenților

3. Raport privind sondajul realizat în rândul studenților

Titul evenimentului: Evaluarea nivelului de cunoștințe al studenților despre istoria romilor prin discuții în cadrul seminarelor și completarea de chestionare

Tipul evenimentului: In situ

Date orientative ale evenimentului și durată: Months 1 to 8 (Martie - Octombrie 2025)

Loc de desfășurare: Romania

Numărul și numele țărilor eligibile: 1, România

Numărul de participanți direcți: 190 de studenți au participat la seminare (dintre care 175 au completat chestionarul)

Scurtă descriere a grupului țintă: studenți din zona de vest a României și București

Introducere

Studiul de față a fost realizat în cadrul proiectului Pro Vocem - Vocile din Probațiune care Reînvie Amintiri, finanțat de Agenția Executivă Europeană pentru Educație și Cultură (EACEA), în cadrul Apelului CERV-2024-CITIZENS-REM, sub tema CERV-2024-CITIZENS-REM-HISTMIGRATION, ai cărui parteneri sunt Universitatea de Vest din Timișoara (România), Direcția Națională de Probațiune din România, Penal Reform International (Olanda), Direcția Generală de "Executare a pedepselor" din Bulgaria și Asociația Solidart - Teatrul Basca (România).

Rezultatele sondajului urmăresc să informeze și să îmbunătățească atelierelor desfășurate în cadrul proiectului Pro-Vocem cu studenții, în vederea promovării unei înțelegeri mai precise și mai cuprinzătoare a istoriei romilor în rândul acestora.

Metodologia de cercetare

Studiul și-a propus evaluarea nivelului de cunoștințe pe care le au studenții cu privire la istoria romilor, pentru a identifica eventualele lacune educaționale sau atitudini bazate pe stereotipuri.

În cadrul mai multor seminarii susținute cu grupuri de studenți din domeniul științelor sociale și juridice de la trei universități din România au fost colectate date cu privire la cunoștințele lor despre istoria romilor. Aplicarea sondajului în cadrul seminariilor s-a realizat prin intermediul unui sondaj completat în format online. Totodată, moderatorii au completat observațiile lor într-o fișă de observații cu privire la temele discutate.

Participarea studenților a fost complet voluntară. În prealabil, aceștia au fost informați cu privire la scopul și obiectivele studiului, la modul în care datele vor fi analizate și raportate, precum și cu privire la eventualele riscuri previzibile asociate. De asemenea, li s-au oferit explicații privind măsurile de protecție a confidențialității și anonimatului, în conformitate cu

reglementările etice, iar consimțământul lor informat a fost obținut înainte de includerea în studiu.

Chestionarele au fost colectate în perioada aprilie - iunie 2025, durata medie de completare a chestionarului fiind de aproximativ 15 minute.

Instrumentul de cercetare

În cadrul seminarelor informative studenții au fost invitați să completeze un chestionar în format online, disponibil în limba română pe platforma QuestionPro. Acesta urmărește să ofere o imagine asupra modului în care studenții din mediul universitar românesc se raportează la istoria și cultura romilor.

Structura chestionarului a vizat atât întrebări deschise, cât și închise, orientate pe teme precum: experiență educațională și nivel de cunoștințe, surse de informare, reprezentări și percepții, experiențe personale de interacțiune, beneficii percepute ale cunoașterii istoriei romilor. Variabilele demografice incluse în chestionar au vizat: vârsta, genul, etnia și cetățenia, iar cele educaționale au vizat universitatea, domeniul de studii și nivelul studiilor.

Pentru a asigura confidențialitatea am evitat includerea în chestionare a unor date personale ale respondenților, pentru ca răspunsurile la întrebări să nu poată fi asociate cu persoanele care le-au furnizat.

În timpul seminarelor moderatorii au completat fișe de observație cu privire la temele discutate.

Participanții la cercetare

Eșantionul investigat în cadrul studiului este alcătuit din 175 de studenți proveniți din trei instituții de învățământ superior din România: Universitatea de Vest din Timișoara (70,85%), Universitatea din București (13,14%) și Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad (16%). Din punct de vedere al nivelului de studii, majoritatea participanților sunt înscriși la programe de licență (77,53%), urmați de studenți la nivel de masterat (20,79%) și un procent redus de participanți la studii postuniversitare (1,69%). În ceea ce privește anul de studiu, distribuția este următoarea: 53,11% dintre respondenți se află în anul I, 42,37% în anul II, iar 4,52% în anul III.

Distribuția pe vârste a participanților relevă o asimetrie pronunțată în favoarea segmentului populației studiate având vârsta sub 25 de ani, cu 65,14% dintre respondenți, ceea ce sugerează o predominanță a studenților aflați în primii ani de formare academică. Totodată, se remarcă prezența unor grupuri marginale de participanți cu vârste cuprinse între 45 și 55 de

ani (26%). Vârsta mijlocie a participanților (mediana) este de 22 de ani, iar vârsta de 20 de ani apare cel mai frecvent (modul).

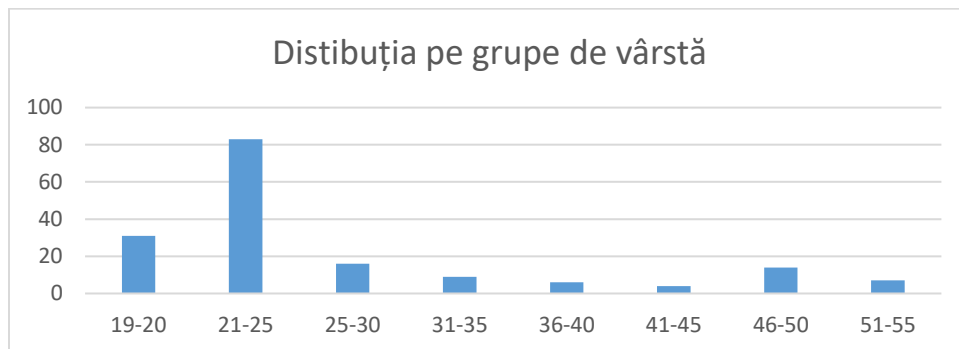

Fig. 1 Distribuția pe grupe de vârstă

Ponderea respondenților care s-au autoidentificat de gen feminin reprezintă 90.34% (n=159) din totalul participanților; 9,09% (n=16) s-au autoidentificat ca fiind de gen masculin și 0,57% (n=1) non-binar, distribuție care este, de altfel, caracteristică domeniilor socio-umane la nivel universitar.

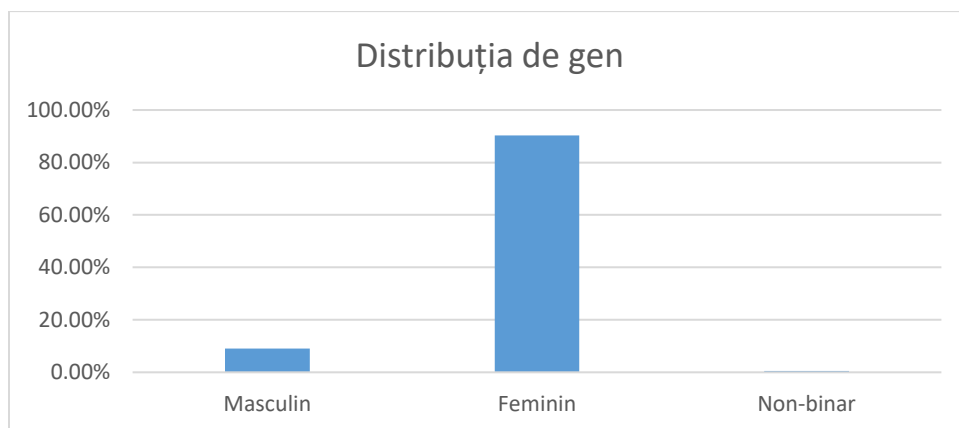

Fig. 2 Distribuția de gen

Distribuția pe criteriul etniei autodeclarate evidențiază o dominare clară a populației de etnie română (88%), urmată de minorități etnice în proporții reduse: maghiară (3,43%), sârbă (1,71%), bulgară și ucraineană (1,14%), iar germană și moldoveancă câte 0,57% fiecare. Un procent de 2,29% dintre respondenți au ales să nu-și declare etnia. De menționat este faptul că nici un participant la studiu nu s-a declarat de etnie romă.

În privința cetățeniei declarate, aproape toți respondenții s-au identificat ca fiind cetățeni români (97,71%), iar restul au menționat alte naționalități: sârbă (1,14%), germană (0,57%) și moldoveană (0,57%). În ansamblu, se remarcă o corespondență aproape completă între identitatea etnică și cea civică (cetățenia).

Analiza datelor

Analiza descriptivă a datelor a fost realizată cu ajutorul programului Microsoft Excel, utilizând funcții statistice de bază pentru a sintetiza și interpreta informațiile colectate. Distribuțiile frecvențelor au fost reprezentate grafic prin histograme, facilitând o înțelegere vizuală a caracteristicilor esențiale ale setului de date, pe care le vom prezenta în prezentul raport.

Rezultatele cercetării

Datele colectate relevă o implicare semnificativă a respondenților în activități educaționale legate de istoria romilor, 69,89% (n=123) dintre aceștia declarând că au participat la discuții sau seminarii pe această temă. Cu toate acestea, evaluarea auto-percepută a cunoștințelor indică un nivel predominant scăzut: doar 1,70% (n=3) dintre participanți consideră că dețin cunoștințe foarte bune, în timp ce 39,20% (n=69) afirmă că au doar informații generale, iar 5,68% (n=10) nu au deloc cunoștințe despre istoria romilor din România. Mediana răspunsurilor se situează în jurul unui nivel mediu de cunoștințe (38,64%).

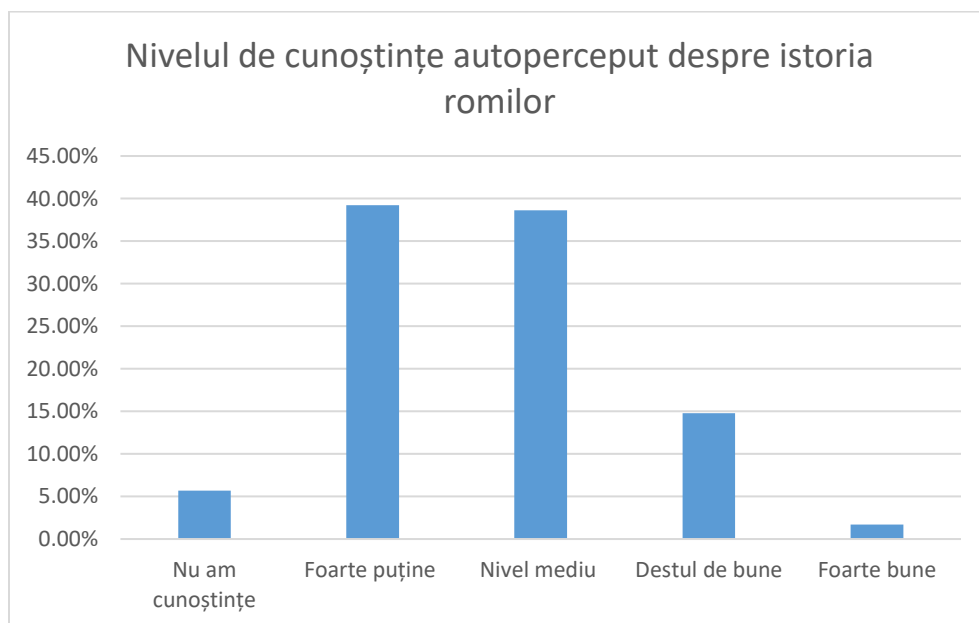

Fig. 3 Nivelul de cunoștințe autoperceput despre istoria romilor

Nivelul de cunoaștere a evenimentelor istorice cheie legate de comunitatea romă a fost evaluat pe o scală Likert cu cinci trepte (de la „Deloc” la „Într-o foarte mare măsură”). În ceea ce privește percepția asupra unor momente istorice și fenomene sociale relevante, cum ar fi emanciparea, sclavia, Holocaustul, politicile de asimilare forțată și revoltele interetnice, majoritatea respondenților au indicat un nivel mediu sau redus de informare. Spre exemplu, doar 1,14% consideră că emanciparea romilor este cunoscută „într-o foarte mare măsură”, iar 27,84% nu au deloc cunoștințe despre politicile de asimilare forțată. Similar, 18,18% nu cunosc deloc aspecte legate de Holocaustul romilor, iar 23,86% nu au informații despre revoltele interetnice. În discuțiile purtate la seminar cunoașterea istorică a studenților a fost dominată de istoria subjugării, concentrându-se în principal pe perioada de 500 de ani de sclavie din Principatele Române, pe care participanții o percep ca fiind o sursă de traumă durabilă, transgenerațională. Un participant, referindu-se la înrobirea inițială, a declarat: „Romii erau folosiți ca sclavi și au fost folosiți ca sclavi chiar în jur de 400 - 500 de ani... erau considerați bunuri mobile”. Acest tratament istoric a creat o povară socială de durată, după cum a observat un alt participant, menționând că „este foarte greu unui rom... să iasă din stigma asta”. Această dovadă subliniază caracterul central al sclaviei în conștiința colectivă a studenților, încadrarea provocărilor sociale și economice actuale - cum ar fi sărăcia și dificultățile de integrare - ca o consecință directă și logică a acestei perioade îndelungate de dezumanizare sistemică. Câțiva studenți au remarcat că „subiectul Holocaustul Romilor nu se vorbește chiar în spațiul românesc”.

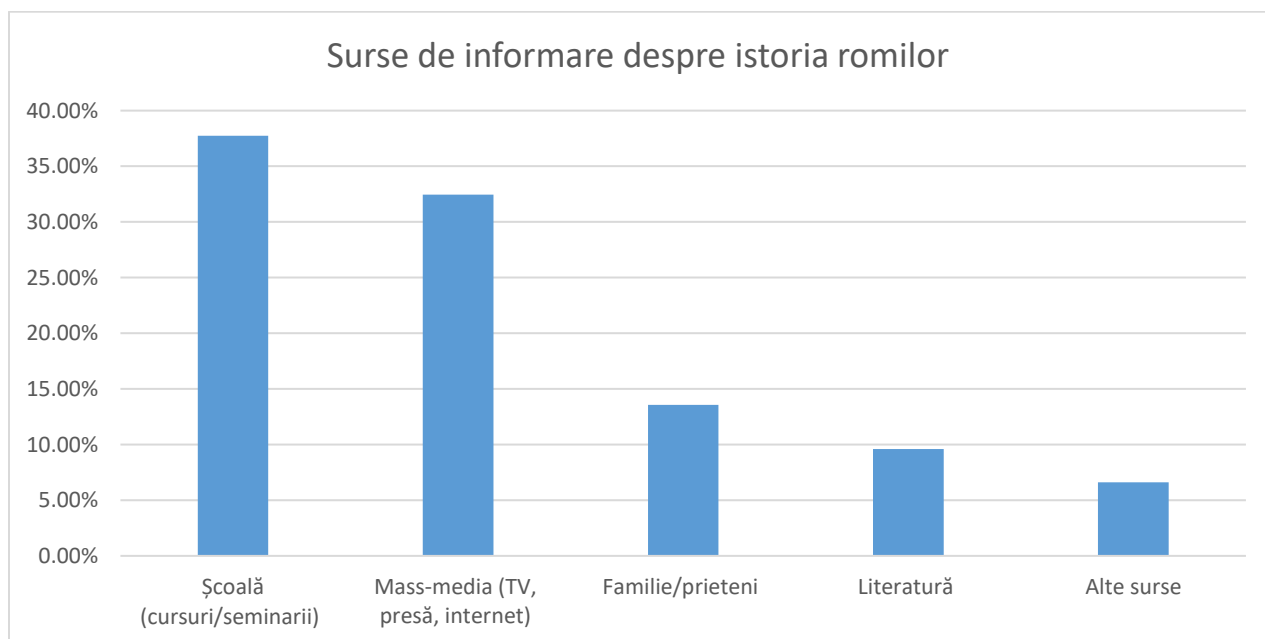

Fig. 4 Surse de informare despre istoria romilor

Analiza răspunsurilor evidențiază diferențe semnificative în gradul de familiaritate al participanților cu diverse teme istorice referitoare la populația romă. Pe baza unui scor mediu, calculat în funcție de distribuția răspunsurilor, sclavia romilor în România se conturează ca fiind cel mai cunoscut subiect (scor mediu: 2.76), urmat de Holocaustul romilor (2.53). Aceste teme beneficiază probabil de o mai mare vizibilitate în discursul educațional și mediatic. În contrast, emanciparea romilor (2.43), politicile de asimilare forțată (scor mediu: 2.15) și revoltele interetnice împotriva romilor (2.30) sunt cele mai puțin cunoscute, indicând o lacună în educația istorică și în conștientizarea publică a acestor aspecte.

Într-un context în care educația ar trebui să contribuie activ la combaterea discriminării și la promovarea incluziunii, procentul ridicat de respondenți care au indicat „deloc” sau „într-o mică măsură” pentru aceste subiecte sugerează necesitatea integrării lor mai consistent în inițiativele de informare publică.

Sursele principale de informare declarate de participanți sunt școala (37,75%) și mass-media (32,45%), urmate de familie/prieteni (13,58%), literatură (9,60%) și alte surse (6,62%). Aceste rezultate sugerează o nevoie clară de consolidare a educației formale și nonformale privind istoria și cultura romilor, în vederea combaterii stereotipurilor și promovării incluziunii sociale.

Analiza calitativă a răspunsurilor oferite de cei 175 de participanți la întrebarea deschisă privind **obiceiurile și tradițiile specifice romilor** pe care le cunosc relevă o serie de teme recurente, care reflectă nivelul de cunoaștere și reprezentările culturale ale respondenților. Aceleași teme s-au regăsit atât în analiza răspunsurilor la sondaj, cât și în observațiile participanților din timpul seminarelor, răspunsurile fiind nuanțate în rândul studenților cu privire la istoria, practicile culturale și provocările contemporane cu care se confruntă comunitatea romă.

Cea mai proeminentă și recurentă categorie tematică a fost cea legată de **căsătorie și familia tradițională**, dominând cunoștințele declarate ale studenților. Această temă include trei sub-concepte cu frecvență ridicată:

- Căsătoria minorilor/la vârstă fragedă: această mențiune a fost cea mai frecventă, apărând în aproximativ 83% din răspunsurile analizate.
- Căsătoria aranjată/promisă: a fost adesea asociată cu prima mențiune, reflectând o înțelegere a mecanismelor tradiționale de formare a cuplului.
- Proba virginității („Jocul cearceafului/cămășii”: această practică a fost menționată de 8,57% dintre respondenți, indicând o focalizare pe ritualuri percepute ca fiind intruzive sau controversate.

Această densitate tematică indică faptul că, pentru studenți, reprezentarea culturii rome este centrată pe normele matrimoniale percepute ca fiind deviate de la norma societății majoritare.

Discuțiile referitoare la anumite practici sociale, în special căsătoria timpurie, din timpul seminarelor a relevat o provocare în interpretarea obiceiurilor rome: dacă acestea constituie o veritabilă tradiție culturală sau sunt, de fapt, mecanisme istorice de supraviețuire și violență. Un participant a descris inițial căsătoria timpurie ca o metodă de „protecție” pentru fete și un mijloc de a promova alianțe centrate pe familie. Cu toate acestea, acest punct de vedere a fost contrazis de un alt participant, care a insistat că practica „nu este o chestie culturală, ci a fost mai degrabă un mecanism de supraviețuire în perioada sclaviei”. În cele din urmă, această dezbatere a subliniat necesitatea unui angajament proactiv pentru emancipare și educație, deoarece schimbarea sistemică depinde de abordarea cauzelor atât ale traumei istorice, cât și ale manifestărilor sale contemporane.

Al doilea set de teme cu o frecvență notabilă se referă la *elementele de expresie culturală vizibilă*, menționate în aproximativ 44% din răspunsurile analizate:

- Muzica lăutărească/cântatul: recunoscută constant ca o tradiție specifică.
- Portul și vestimentația distincte: mențiunile s-au axat pe elemente vizibile (fuste lungi și colorate la femei, pălăriile cu boruri largi la bărbați, bijuteriile din aur), indicând o cunoaștere bazată pe semne exterioare de diferențiere.
- Meșteșugurile tradiționale - precum fabricarea de oale, fierărie, și alte ocupații transmise din generație în generație, sunt menționate ca parte a patrimoniului cultural.

Aceste aspecte sugerează o cunoaștere bazată pe observarea publică și pe elementele estetice ale culturii asociate cu identitatea romă.

Din observațiile dialogului dintre participanții la seminare, participanții și participantele au recunoscut că această comunitate nu este un grup omogen, remarcând diviziuni interne precum căldărarii, fierarii și lăutarii, fiecare cu „propriile reguli” și „valori tradiționale” distincte. Din punct de vedere cultural, participanții au indicat rolul meșteșugurilor și al anumitor profesii ca fiind „motor al economiei rurale”, alături de influența semnificativă și incontestabilă a muzicii asupra genurilor populare și contemporane românești.

Un procentaj mai mic, dar consistent (aproximativ 20%) dintre studenți au menționat aspecte legate de structura internă a comunității:

- Rolurile de gen și respectul familial: incluzând respectul pentru bătrâni, ierarhia în familie și rolul subordonat atribuit femeii.
- Sistemul juridic tradițional: menționarea judecății țigănești și a Bulibașei (liderul comunitar) demonstrează o conștientizare limitată a mecanismelor de reglementare internă.

În discuțiile purtate la seminare, participanții au subliniat importanța codurilor lor morale și sociale nescrise, inclusiv „judecata țigănească”, precum și importanța transmiterii orale a cunoștințelor. Aceste observații evidențiază capacitatea studenților de a aprecia rolul istoric și cultural activ al poporului rom, oferind un contrapunct necesar imaginii romantizate și superficiale prezentate adesea în discursul public. Totuși, această recunoaștere a profunzimii culturale și a diferențierii interne devine complicată atunci când se discută anumite practici sociale foarte vizibile, făcând necesară o interpretare critică a originilor acestora.

O secțiune distinctă a răspunsurilor din chestionar a inclus teme care, deși pot avea o bază în practici izolate, reflectă o *percepție stereotipă sau negativă*. Acestea au inclus:

- Lipsa de educație/școlarizare și munca copiilor (în loc de educație).
- Ocupații asociate cu ilegalitatea sau marginalizarea (furt, înșelăciune, cerșit). Aproximativ 11% dintre răspunsuri au inclus cel puțin un element din această categorie, semnalând că percepția studenților asupra „tradițiilor” este influențată și de asocieri problematice perpetuate în spațiul public.
- Elemente de spiritualitate și credințe - ghicitul, superstițiile, ritualurile de purificare și alte practici sunt evocate sporadic, dar cu o încărcătură simbolică puternică.

Este de remarcat faptul că 8,57% dintre respondenți au declarat că *nu cunosc tradițiile romilor*, ceea ce indică o divergență în nivelul de informare și o posibilă influență a stereotipurilor culturale.

Aceste rezultate indică faptul că studenții dețin o cunoaștere superficială a culturii rome, puternic influențată de teme care generează vizibilitate socială și controversă (căsătoria timpurie, proba virginității) sau de elemente folclorice recunoscute (muzica, portul). Abordarea tematică este predominant axată pe devianța normativă în raport cu majoritatea, și mai puțin pe valorile interne pozitive, sistemele sociale complexe sau istoria tradițiilor.

Răspunsurile la întrebarea deschisă referitoare la ***efectele observate ale obiceiurilor și tradițiilor asupra vieții romilor*** evidențiază un impact complex, dar și polarizat al practicilor tradiționale asupra vieții individuale și comunitare a romilor. Din cele 175 de răspunsuri colectate, se observă o distincție clară între efectele interne (asupra coeziunii și identității comunitare) și efectele externe (asupra relației cu societatea majoritară și a incluziunii), precum și o segregare între efectele percepute ca fiind pozitive și cele negative.

O proporție semnificativă a respondenților a subliniat consecințe percepute ca fiind negative (~72%), majoritatea lor fiind legate de obstacolele în calea dezvoltării personale și a integrării sociale.

Tabel 1. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la efectele negative ale obiceiurilor și tradițiilor asupra vieții romilor

Sub-temă	Descriere	% din răspunsuri
Căsătoria timpurie / mame minore	Menționarea explicită a căsătoriei la vârste fragede sau a mamei minore ca efect negativ.	~27%
Impactul asupra educației / Abandon școlar	Lipsa educației, abandonul școlar sau necontinuarea studiilor superioare.	~22%
Excluziunea socială / izolare / marginalizare	Efecte de rupere de societate, izolare, marginalizare sau constituirea în comunități închise.	~20%
Stigmatizare / prejudecăți / discriminare	Faptul că romii sunt judecați, stigmatizați, discriminați sau tratați altfel de societate.	~17%
Limitarea libertății / Inegalitatea de gen	Rolul femeii casnice, supunerea, misoginismul, autoritatea bărbatului sau îngrădirea libertăților individuale.	~11%
Lipsa de evoluție / Perspective limitate	Faptul că sunt opriți din evoluție, nu se dezvoltă sau au acces limitat la oportunități.	~9%

- Impactul asupra educației și dezvoltării personale: cel mai frecvent menționat efect negativ este abandonul școlar, în special al fetelor, care este adesea pus în legătură directă cu căsătoria la vârste fragede sau timpurie. Această practică tradițională este văzută ca ducând la mame minore, lipsa de educație și limitarea perspectivei de dezvoltare personală și profesională. *Exemple de răspunsuri:* „Acces limitat la educație și dezvoltare personală”, „dezvolta meserii si nu continua studii superioare”, „Majoritatea au maxim școala generală terminată Atât fetele cât și băieții se maturizează forțat, li se răpește copilăria”, „Nu continua studiile, femeile sunt casnice, nu muncesc femeile, se ocupa doar de copii”, „Au un impact major deoarece fetele după ce s-au măritat au oarecum obligația de a face copii și din cauza asta ele nu pot să își continue studiile”.
- Excluziunea socială și stigmatizarea: obiceiurile și tradițiile sunt percepute ca factori care generează izolare socială și excludere socială, creând comunități închise și bariere în interacțiunea cu alte comunități. Respondenții au notat că aceste practici îi fac pe romi să „iasă în evidență” și devin un motiv de stigmatizare și de tratament diferit de către societate. *Exemple de răspunsuri:* „Se creează prejudecăți care contribuie la excluziunea socială”, „Traditiile lor ii fac sa iasa in evidenta si foarte multa lume din Romania judeca oamenii de etnie roma”, „sunt marginalizați”, „pot duce la discriminare

din partea societății și pot limita libertatea individuală, în special a femeilor”, „nu se integrează în comunitate”, „se rup de societate”, „Trăind strict în comunitatea lor, în momentul în care au contact cu cei din afară, nu se adaptează conform.”

- Limitarea libertății individuale și inegalitatea de gen: se remarcă o percepție a respondenților față de o îngrădire a libertății individuale, în special a femeilor. Căsătoria este uneori percepută ca fiind impusă sau forțată, conducând la nefericire, abuzuri fizice și discriminare de gen. Autoritatea bărbatului și rolurile de gen rigide sunt menționate, contribuind la perpetuarea misoginismului și la ideea de inferioritate a femeilor. *Exemple de răspunsuri:* „Consider că au efecte negative, copii la vârste fragede și uneori divorțul”, „Aceste obiceiuri au aspecte negative în ceea ce privește viața de familie a tinerilor care se căsătoresc la o vârstă fragedă.”, „Atât fetele cât și băieții se maturizează forțat, li se răpește copilăria”, „Perpetuarea misoginismului, dependența financiară de bărbat”, „femeile sunt casnice, nu muncesc femeile, se ocupa doar de copii”, „Naștere la vârstă fragedă Autoritatea bărbatului”, „O limită a libertăților individuale - căsătoria forțată de exemplu”, „Crește discriminarea de gen, bărbații fiind considerați capul familiei și conducătorul acesteia”, „Fetele rămân gravide la vârste fragede și au efect negativ pentru ele deoarece corpul lor și psihic nu sunt pregătite. Femeile sunt inferioare bărbaților și violența domestică apare foarte des în rândul lor”.

În ciuda efectelor negative menționate, mulți respondenți recunosc rolul fundamental al tradițiilor în menținerea identității și a structurii sociale interne.

Tabel 2. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la efectele pozitive ale obiceiurilor și tradițiilor asupra vieții romilor

Sub-temă	Descriere	% din Răspunsuri
Păstrarea identității / tradiției / rădăcinilor	Mentținerea culturii, a originalității și a identității culturale.	~17%
Coeziune socială / unitate / apartenență	Faptul că îi apropie, se simt protejați, uniți sau întăresc legăturile sociale.	~15%
Aprecierea externă (muzică/stil)	Faptul că muzica și stilul lor sunt apreciate, ajutând la integrarea în grupuri mai vaste.	~4%

Tradițiile și obiceiurile sunt văzute ca întărind identitatea culturală și asigurând păstrarea originalității și a rădăcinilor etnice. Ele oferă un sentiment de apartenență și sprijin în cadrul comunității. *Exemple de răspunsuri:* „aceste practici întăresc identitatea culturală, oferă un sentiment de apartenență”, „Coeziunea grupului”, „Păstrarea tradiției”. Răspunsurile indică faptul că practicile tradiționale, precum respectarea ierarhiilor și justiția tradițională, aduc ordine în comunitate și facilitează rezolvarea rapidă a conflictelor. Un efect pozitiv evidențiat este aprecierea din ce în ce mai mare a elementelor culturale române, în special a muzicii și dansului, care ajută la integrarea în grupuri mai vaste și oferă o oportunitate de exprimare.

O parte dintre respondenți au oferit răspunsuri neutre (~24%), indicând o lipsă de cunoaștere sau de observație a efectelor („Nu am observat niciun efect”, „Nu cunosc”) sau au menționat existența simultană a efectelor pozitive și negative, care co-există. Un răspuns a sintetizat acest dualism ca fiind „Identitate culturală oarecum în contrast cu excluderea socială. Gen avantaj și dezavantaj”.

Deși obiceiurile și tradițiile romilor sunt esențiale pentru consolidarea identității etnice și coeziunea internă, ele sunt percepute, mai ales din perspectiva externă, ca fiind asociate cu riscuri majore în ceea ce privește accesul la educație, dezvoltarea individuală (în special a femeilor) și incluziunea în societatea majoritară din cauza stigmatizării generate de anumite practici, precum căsătoria timpurie.

Analiza celor 175 de răspunsuri la întrebarea deschisă „Cum crezi că sunt percepute aceste obiceiuri și tradiții de către majoritatea populației?” indică o percepție predominant negativă, marcată de neînțelegere, critică și stereotipizare. Deși se o apreciere punctuală a anumitor elemente culturale, tonul general al răspunsurilor sugerează o barieră culturală semnificativă.

Majoritatea respondenților (78%) consideră că obiceiurile și tradițiile romilor sunt privite de populația majoritară cu reticență și dezaprobare. Aceste percepții sunt adesea asociate cu normele sociale și legale actuale.

Tabel 3. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la percepția obiceiurilor și tradițiilor de către populația majoritară

Sub-temă	Descriere	% din Răspunsuri
----------	-----------	------------------

Judecată / stigmatizare / discriminare	Romii sunt judecați, stigmatizați, discriminați sau priviți cu dispreț.	~20%
Critica căsătoriilor timpurii	Căsătoria la vârste fragede este interpretată ca un abuz, o încălcare a drepturilor copilului sau o practică scandaloasă.	~18%
Negativitate generală / respingere	Percepție negativă, rea, greșită, proastă, sau respingere directă a obiceiurilor.	~26%
Învechit / demodat / neadaptat	Obiceiurile sunt percepute ca demodate, învechite, retrograde sau neconforme cu normele sociale actuale.	~15%
Prejudecăți / lipsă de cunoaștere	Populația este influențată de stereotipuri, lipsește o cunoaștere reală a culturii și se fac generalizări.	~13%

- Termenii cei mai folosiți pentru a descrie atitudinea majorității față de persoanele de etnie romă sunt: judecați, stigmatizați, discriminați, și priviți „cu dispreț”. Respondenții subliniază că romii sunt adesea asociați cu stereotipuri negative și generalizări nedrepte.
- Critica căsătoriilor timpurii: căsătoria la vârste fragede (inclusiv a minorilor) este punctul de critică cel mai vehement. Această practică este percepută ca fiind „scandaloasă”, o „încălcare a drepturilor copiilor” și un „abuz” de către societate. Se consideră că nu este conformă cu normele legale și morale ale societății actuale.
Exemple de răspunsuri: „Majoritatea populației percepe aceste obiceiuri influențate de stereotipuri și lipsa de cunoaștere reală a culturii rome. Mulți oameni le privesc cu neîncredere sau prejudecăți, mai ales când vine vorba despre căsătoriile aranjate sau normele stricte privind rolul femeii. Din cauza diferențelor culturale, aceste tradiții sunt uneori considerate învechite sau opresive.” „Nu sunt privite cu ochi buni, nu sunt privite drept normale. În cazul unora, se încearcă o corectare, pe cât posibil, a acelor obiceiuri care sunt nocive (căsătoria de la vârste fragede).” „Căsătoria fetelor la o vârstă fragedă este interpretată ca un abuz de către societate.” „Unele nu sunt percepute potrivite pentru secolul în care trăim (vânzarea copiilor sau faptul ca o fată a fost promisă cuiva)”. „Unele obiceiuri sunt aspru criticate de societate, mai ales atunci când intră în discuție căsătoriile aranjate dintre minori.” „Privind faptul ca fata trebuie să fie virgina sunt sigura ca este o parere comuna a populatiei. Consider ca suntem o țară dezvoltată și modernă și nu mai ținem cont de aceste aspecte.”
- Percepția de învechit și neadaptat: multe tradiții sunt etichetate ca fiind „demodate”, „învechite”, „regrograde” sau o „dovadă a lipsei de cultură”. Acestea sunt considerate

neconforme cu societatea modernă și cu posibilitatea de evoluție. „Majoritatea cred că le consideră învechite, unele persoane fac glume pe seama acestora.”

- Asocierea cu aspecte negative: obiceiurile sunt asociate, implicit sau explicit, cu sărăcia, delincvența și lipsa de educație, deși această asociere se face de multe ori din lipsa de informare și înțelegere a contextului cultural. „Ca fiind non-conforme cu normele sociale. Unele chiar fiind deviante”, „Percepute ca fiind învechite, barbare, deranjante, deviante.” „Cred că majoritatea populației este dispusă să asocieze absolut orice este legat de romi cu un aspect negativ.” „Majoritatea populației percepe obiceiurile și tradițiile romilor, în general, într-un mod negativ, adesea din cauza lipsei de informare. Mulți oameni asociază aceste tradiții cu sărăcia, delincvența sau lipsa de educație, fără să înțeleagă contextul cultural. Se fac frecvent generalizări, iar trăsături ale unor grupuri mici sunt atribuite întregii etnii.” „Sunt percepute ca fiind ciudate, dereglari, deviatii.”

Termenii folosiți pentru a descrie atitudinea majorității nu reflectă doar o reacție individuală, ci semnaleză existența unui prejudiciu sistemic și a unei stigme sociale profunde la nivel societal.

Critica căsătoriilor timpurii reprezintă un conflict de valori la intersecția dintre normele legale, morale și practicile culturale tradiționale. Reacția majorității este una de indignare morală, centrată pe vulnerabilitatea minorilor. Discursul din jurul căsătoriei timpurii este adesea utilizat pentru a generaliza negativ asupra întregii culturi rome, ignorând nuanțele și eforturile interne de schimbare. Este esențial de separat critica acțiunii (căsătoria minorilor) de condamnarea grupului etnic (romii).

Asocierea obiceiurilor rome cu sărăcia, delincvența și lipsa de educație reflectă un proces de stereotipizare socio-economică, prin care comportamentele culturale sunt confundate cu efectele excluderii structurale.

Etichetarea tradițiilor relevă o ierarhizare culturală, în care cultura majoritară (modernă) este poziționată ca normă și standard de evoluție, în timp ce tradițiile rome sunt văzute ca obstacole în calea progresului.

O altă categorie importantă de răspunsuri se referă la etichetarea acestor obiceiuri ca fiind pur și simplu „diferite” sau „neobișnuite”, indicând o neînțelegere culturală (~39% din răspunsuri)

Ciudățenie și exagerare: tradițiile sunt frecvent percepute ca fiind „ciudate”, „exagerate” sau „absurde” (de exemplu, arătarea publică a virginității). Această lipsă de înțelegere reală duce la perceperea lor ca „nefirești” sau „fără sens” în raport cu populația majoritară. Plasarea obiceiurilor rome de către respondenți semnaleză o lipsă de familiaritate sau neînțelegeri culturale.

- 11% dintre respondenți declară că nu cunosc sau nu au o opinie anume. Pentru aceștia, grupul rom și tradițiile sale nu fac parte din orizontul lor imediat de preocupare, ceea ce indică și un nivel scăzut de integrare și vizibilitate a comunităților rom în spațiul public majoritar, altul decât cel mediatizat negativ.

Deși minoritară, o serie de răspunsuri recunosc o percepție mixtă, oscilând între neînțelegere, stigmatizare și o apreciere selectivă a unor elemente considerate apreciate. În special, aprecierile pozitive se concentrează pe anumite aspecte culturale ușor de asimilat sau admirat, cu precădere pe două domenii principale: arta și cultura și valorile sociale interne.

- Aprecierea artei și culturii: elementele pozitive includ muzica (lăutărească/de petrecere), care este adesea apreciată, căutată și asimilată. Elementele culturale care sunt plăcute sau ușor de consumat sunt acceptate, în timp ce practicile care necesită o schimbare a perspectivei majorității sau o adaptare sunt respinse. *Exemple de răspunsuri:* „Din cate am observat persoanele mai in varsta nu sunt de acord cu aceste obiceiuri si li se par prejos fata de ei. In schimb tinerilor in general le plac lucrurile ca muzica lor si stilul lor de petreceri.” „Vorbind de muzica - aici perceptia este una pozitiva, este chiar apreciata si cautata, deoarece se stie ca ei sunt buni pe aceasta parte, fie talent, fie multa munca depusa sau ambele.”
- Respect și solidaritate: există o recunoaștere a unor valori interne, precum solidaritatea în cadrul comunității și respectul față de bătrâni. „Mulți oameni admiră solidaritatea și implicarea romilor, cultura lor.” „Unele dintre ele sunt percepute cu respect și admirație, cum ar fi respectul Față de bătrâni și solidaritatea dintre ei ca și comunitate.”

Analiza răspunsurilor la întrebarea deschisă „Poți numi două sau trei personalități reprezentative pentru cultura romă?” dezvăluie o concentrare puternică a cunoașterii asupra unei categorii restrânse de personalități publice, în timp ce o proporție semnificativă a respondenților a indicat lipsa cunoașterii sau incapacitatea de a numi astfel de figuri. Aproximativ 44% din totalul răspunsurilor celor 175 de participanți au fost: „Nu”, „Nu știu”, „Nu cunosc”, „Nu îmi vin în minte” sau echivalente. Această rată înaltă de non-răspunsuri sugerează o vizibilitate redusă a figurilor culturale și civice de etnie romă în spațiul public sau o izolare a culturii romani în conștiința colectivă, limitând capacitatea populației generale de a identifica lideri și reprezentanți.

Personalitățile menționate au fost clasificate pe domenii de activitate, evidențiind o dominare a figurilor din mediul social/civic și din muzică.

Tabel 4. Ierarhia personalităților reprezentative ale culturii romani, identificate de respondenți

Rang	Nume	Domeniu principal	% din răspunsuri (N=175)
1	Gelu Duminică	Sociolog, Activist Civic	19.4%
2	Connect-R	Artist (Muzică Pop/Hip-Hop)	9.1%
3	Damian Drăghici	Muzician (Instrumentist, Politician)	5.7%
4	Alina Șerban	Actriță, Activistă	5.1%
5	Doinița Oancea	Actriță, Activistă	4.6%
6	Florin Salam	Artist (Manele)	4.0%
7	Grigoraș Dinicu	Compozitor, Violonist (Clasic/Lăutăresc)	3.4%
8	Ion Voicu	Violonist (Clasic)	3.4%
9	Alex Velea	Artist (Muzică Pop/Dance)	3.4%
10	Mădălin Voicu	Muzician, Politician	2.9%

Printre numele identificate, se remarcă o concentrare în jurul câtorva figuri recurente și vizibile în mass-media contemporană. Cea mai dominantă personalitate este Gelu Duminică (N=34, 19.4%), un sociolog român și activist civic, asociat cu promovarea drepturilor romilor, a cărui menționare depășește de două ori frecvența celei de-a doua personalitate clasată. Această poziție sugerează că discursul despre incluziune și combatere a discriminării promovat de activiști se bucură de cea mai înaltă recunoaștere în spațiul public, reflectând o expunere mediatică intensă și o rezonanță cu temele sociale actuale.

Domeniul artistic ocupă majoritatea pozițiilor în top, însă cu o fragmentare notabilă pe genuri, indicând o segmentare a modului în care cultura romă este percepută și consumată: Muzica urbană: Artiști precum Connect-R (locul 2, 9.1%) și Alex Velea (locul 9, 3.4%) se situează la un nivel mediu de recunoaștere. Această asociere cu mainstream-ul muzical sugerează că incluziunea culturală este facilitată cel mai eficient prin genuri accesibile și comercial de succes. Muzica tradițională: Figuri din muzica clasică și lăutărească, precum Damian Drăghici (locul 3, 5.7%), Grigoraș Dinicu (locul 7, 3.4%) și Ion Voicu (locul 8, 3.4%), atestă o recunoaștere a contribuției istorice a romilor la patrimoniul cultural național și internațional, deși la o frecvență mai redusă comparativ cu activiștii contemporani.

Alte mențiuni izolate au fost: Alina Șerban, Doinița Oancea, Delia Grigore, Florin Cioabă, Johnny Răducanu, Nicolae Guță, Bănel Nicoliță.

Ansamblul răspunsurilor conturează o structură polarizată a reprezentărilor culturale: pe de o parte, domină necunoașterea și absența referințelor, iar pe de altă parte, vizibilitatea

limitată la câteva figuri publice intens mediatizate. Rezultatele sugerează că imaginea culturii rome în mentalul colectiv este fragmentară, parțială și construită mai degrabă prin intermediul mass-mediei decât prin contact direct sau cunoaștere autentică.

Analiza **calităților specifice observate la romi** dezvăluie o recunoaștere puternică și consistentă a unui set de valori sociale și abilități artistice/practice, care contrastează cu stereotipurile negative abordate în întrebările anterioare. 4.6% din răspunsuri au fost neutre sau de non-răspuns („Nu am observat”, „Nu știu”). Restul răspunsurilor se concentrează pe calități specifice.

Tabel 5. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (valori sociale)

Calitate Observată	% din răspunsuri (N=175)
Familiști	~20.0%
Unitate / relații strânse în comunitate	~13.7%
Solidaritate / se ajută reciproc / altruști	~11.4%
Loialitate (față de familie/comunitate)	~5.7%
Respectul față de vârstnici	~3.4%

Solidaritatea familială este cea mai frecvent menționată, respectiv orientarea puternică către familie și rolul acesteia ca nucleu social, indicând că structura socială internă a romilor este principala trăsătură observată respondenți. Romii sunt percepuți ca fiind esențialmente familisti, punând un accent major pe legăturile de sânge și pe menținerea unității de grup. *Exemple de răspunsuri:* „Țin mult la familie și la ideea de a ramane împreună”. „Romii obișnuiți sunt oameni care țin mult la familie, sunt talentați și se descurcă bine în orice situație.” „Sunt foarte atenți / țin mult la familie”, „apara și își îngrijesc familia până la capăt.” „Relațiile strânse dintre membrii familiei”. „Calitatea de a se ține aproape de familie.” „Solidaritate familială pentru că ei pun accent foarte mare pe familie și adaptabilitate din cauza migrației continue”

Nivelul ridicat de solidaritate comunitară este observat de ~13.7% ca un mecanism de susținere socială internă, acționând ca o plasă de siguranță, în special în fața dificultăților economice și a marginalizării.

Răspunsurile care au indicat solidaritate, ajutor reciproc sau altruism au reprezentat aproximativ 11.4% din total. Aceste observații susțin ideea că sprijinul reciproc și cooperarea sunt valori internalizate.

Loialitatea, menționată în 5.7% dintre răspunsuri, subliniază devotamentul individual față de grup, dar apare mai puțin frecvent comparativ cu valorile colective mai largi, asemeni respectului față de vârstnici.

A doua temă majoră se referă la talentele înnăscute sau la priceperea în meșteșuguri, reflectând contribuția lor la arta și munca manuală.

Tabel 6. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (abilități)

Calitate observată	% din răspunsuri (N=175)
Talent muzical / simț artistic / dans	~13.1%
Descurcări / isteți	~6.9%
Pricepuți în meșteșuguri / lucru manual / harnici	~6.3%
Gastronomie / gătit foarte bine	~4.0%

Pe lângă valorile sociale și familiale, o parte dintre respondenți au identificat trăsături legate de aptitudini, talente și competențe practice, care contribuie la construirea unei imagini complementare a culturii rome, orientată spre expresivitate și ingeniozitate. Romii sunt asociați cu o înaltă înclinație artistică (în special în domeniul muzical și al dansului ~13.1% din răspunsuri), indicând recunoașterea capitalului cultural al etniei. Aproximativ 6.9% dintre respondenți descriu romii ca fiind descurcări, isteți și un procent de aproximativ 6.3% atribuie comunității rome pricepere în meșteșuguri, îndemănare manuală sau hărnicie, fiind considerați pricepuți la diverse meserii (de la fierărit la modelarea cuprului). Calitățile legate de gătit sau gastronomie (~4%) sunt mai puțin frecvente, dar semnificative prin faptul că aduc în prim-plan ospitalitatea și expresia culturală domestică.

A treia temă care a rezultat din răspunsurile la întrebarea referitoare la calitățile specifice observate la romii obișnuiți este despre trăsături de caracter, aducând în prim-plan dimensiunea interpersonală și emoțională a percepțiilor studenților. Această categorie cuprinde calități relaționale și atitudinale, care surprind o natură deschisă, expresivă și adaptabilă în relațiile interpersonale. Spre deosebire de celelalte dimensiuni analizate (familială și aptitudinală), aceste trăsături reflectă modul în care romii sunt percepuți la nivelul interacțiunii cotidiene.

Această categorie cuprinde atribute de caracter legate de interacțiune, subliniind o natură deschisă și o atitudine flexibilă.

Tabel 7. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (atribute de caracter)

Calitate observată	% din răspunsuri (n=175)
Primitori / ospitalieri / gazde bune	~6.9%
Adaptabilitate / flexibilitate / reziliență	~6.3%
Dărnicie / sufletiști / inimă bună	~5.7%
Respect (față de alții/cultură) / sinceri	~5.1%

Cea mai frecventă trăsătură menționată este ospitalitatea (~6.9%), romii fiind percepuți ca „primitori” și „gazde bune”. Această calitate evidențiază valorile tradiționale ale generozității și deschiderii către ceilalți, asociate unui model comunitar bazat pe interacțiune și convivialitate.

Aproximativ 6.3% dintre respondenți au menționat adaptabilitatea și flexibilitatea ca trăsături caracteristice. Această percepție exprimă recunoașterea unei capacități de adaptare la contexte dificile. *Exemple de răspunsuri:* „Capacitatea acestora de adaptare și supraviețuire, sprijinul între ei, solidaritatea comunitară.” „ Adaptabilitate, reziliență.” „Am observat o mare capacitate de adaptare în fața dificultăților.” „ Sunt flexibili, sunt adaptabili, sunt isteți.” „ adaptabilitate din cauza migrației continue.” „ Capacitatea acestora de adaptare și supraviețuire, sprijinul între ei.”

Trăsăturile de tip dărnicie, inimă bună și sufletist (5.7%) indică o percepție afectivă pozitivă, prin care romii sunt văzuți ca persoane calde, empaticе și generoase. *Exemple de răspunsuri:* „ Romii cu care am interacționat au fost mult mai deschiși să mă ajute, să te trateze frumos, te respectau și încercau să te facă să te simți cât mai bine.” „ Unii din ei au suflet bun și vor să te ajute”. „ Sunt foarte primitori când vine vorba de cineva nou care le trece pragul casei.”

Calitățile legate de respect și sinceritate (~5.1%) relevă o percepție morală pozitivă, centrată pe autenticitate și respect reciproc. Sporadic au fost asociate comunității rome trăsături de pasiune și extroversie.

Analiza răspunsurilor la întrebarea deschisă despre ***pierderile observate ca fiind resimțite adesea de persoanele de etnie romă, tocmai pentru că aparțin unei culturi diferite de cultura majoritară*** relevă un consens în rândul respondenților, care identifică discriminarea sistemică ca fiind principala cauză a pierderilor funcționale (educație, muncă) și a pierderilor psihosociale (respect, stimă de sine). Răspunsurile se grupează în jurul a trei categorii majore de pierderi, care sunt direct corelate cu percepția negativă a culturii române de către majoritate.

Pierderea anumitor oportunități, cea mai frecvent menționată, se referă la *obstacolele concrete în calea integrării socio-economice*. Pierderea accesului egal la educație este identificată ca fiind cea mai critică, fiind adesea văzută ca un eșec al sistemului de incluziune, exacerbat uneori și de practicile culturale interne (a se vedea răspunsurile referitoare la căsătoriile timpurii). Cea mai frecvent menționată limitare este accesul la educație, raportată de 27.4% dintre respondenți. Pierderile pe piața muncii sunt percepute ca o consecință directă a discriminării la angajare și a lipsei de calificare rezultată din abandonul școlar. Problemele legate de angajare și integrare profesională sunt menționate de 20% dintre respondenți. Aproximativ 6.9% dintre respondenți au menționat lipsa egalității de șanse sau a oportunităților egale ca pierdere funcțională, iar dificultatea de acces la servicii de sănătate și la alte servicii publice a fost menționată de 3,4% dintre participanții la studiu. În ansamblu, distribuția răspunsurilor relevă o percepție publică centrată pe inegalitățile structurale, nu doar pe diferențele culturale. Educația și ocuparea apar ca axe majore ale marginalizării funcționale, percepute ca domenii interdependente și cauze primare ale excluziunii socio-economice.

O altă temă, a discriminării, descrie consecințele atitudinale ale populației majoritare, care afectează bunăstarea psihologică și socială a romilor. Cea mai frecvent menționată formă de pierdere psihosocială este discriminarea, raportată de 23.4% dintre respondenți. Aceasta include referiri explicite la rasism, segregare și tratament inegal, percepute ca fenomene omniprezente și sistematice. Discriminarea este menționată explicit de o parte semnificativă a respondenților, fiind recunoscută ca principala forță care generează marginalizare și excludere socială, manifestată în educație, muncă, acces la servicii și relațiile cotidiene. Aproximativ 13.7% dintre respondenți au făcut referire la *stigmatizare și prejudecăți* ca surse de pierdere psihologică și socială, iar 9.7% au menționat explicit respectul, demnitatea sau încrederea în sine ca dimensiuni afectate.

Pierderilor culturale și de identitate reprezintă o temă care se referă la pierderile care afectează însăși cultura romă ca urmare a presiunii de adaptare. Deși mai rar menționată comparativ cu pierderile funcționale sau psihosociale, pierderea identitară apare ca un element semnificativ în înțelegerea modului în care comunitatea romă este percepută în relație cu propria cultură. Doar 6.3% dintre respondenți au făcut referire explicită la dimensiunea identitară, împărțită între două subteme: pierderea identității culturale și pierderea vocii publice. Aproximativ 3.4% dintre respondenți au menționat pierderea limbii române, a portului tradițional sau a altor forme de expresie culturală ca forme de erodare identitară. Un număr

de 2.9% dintre respondenți au semnalat pierderea vocii publice — în sensul lipsei de reprezentare, ascultare și vizibilitate publică. Respondenții care au invocat aceste teme demonstrează o sensibilitate față de dimensiunea culturală a incluziunii, recunoscând că pierderea limbii, a tradițiilor și a reprezentării publice înseamnă nu doar schimbare culturală, ci ștergerea treptată a unei identități colective.

Analiza răspunsurilor la întrebarea despre *pierderile observate ca fiind resimțite adesea de persoanele de etnie romă, tocmai pentru că aparțin unei culturi diferite de cultura majoritară dacă participanții s-ar referi la femeile de etnie romă* indică o polarizare a percepției, dar cu o tendință semnificativă de recunoaștere a discriminării agravate (dubla discriminare) cu care se confruntă femeile rome. Din totalul de 175 de respondenți: aproximativ ~37% au răspuns „Da” sau au oferit o explicație care sugerează o diferență; aproximativ ~57% (99 de răspunsuri) au răspuns „Nu” sau „La fel”, indicând că pierderile sunt similare cu cele resimțite de bărbați. Aproximativ ~6% au fost neutre/neclare („Nu știu”, „Probabil”, „Așa și așa”). Deși majoritatea (57%) sugerează că discriminarea este uniformă, categoria „Da” recunoaște un mecanism de discriminare mai complex. Răspunsurile care susțin diferențierea pun accentul pe natura intersecțională a pierderilor, unde genul se adaugă etniei, creând obstacole suplimentare.

Tabel 8. Percepția față de discriminarea femeilor rome

Temă identificată	% din răspunsuri (n=175)
Dubla discriminare (roma + femeie)	~6.3%
Limitări din cauza tradiției/genului	~5.1%
Pierderea educației/muncii (specific femeilor)	~4.0%
Pierderea autonomiei/libertății decizionale	~2.9%

Respondenții care au diferențiat răspunsul subliniază că femeile rome resimt pierderi suplimentare impuse de normele de gen rigide ale propriei comunități, în special căsătoria timpurie și forțată și rolul de casnică care duce la lipsa de educație și izolarea economică. Deși majoritatea respondenților nu au văzut o diferență, o minoritate dintre participanți au identificat femeile rome ca fiind un grup supus marginalizării, confruntându-se cu obstacole în calea integrării precum etnia (discriminare societală), genul (norme comunitare și sociale) și nivelul scăzut de educație (o consecință a primelor două). „Da, răspunsul ar fi diferit dacă ne

referim în mod special la femeile de etnie romă, deoarece ele se confruntă adesea cu dublă discriminare, atât ca rome, cât și ca femei.” „Femeile rome se confruntă și cu restricții suplimentare impuse de propriile tradiții, cum ar fi căsătoriile aranjate de la vârste fragede sau rolurile stricte de gen.” „Da, femeile rome au mai multe greutăți pentru că sunt discriminate și au roluri stricte în familie.” „Da. Cred ca sunt mai defavorizate decât bărbații. Lipsa autonomiei personale. Căsătoria timpurie și forțată. Discriminare la serviciu. Excluderea din propria comunitate dacă încalcă tiparele.”

Analiza răspunsurilor la întrebarea despre ***pierderile observate ca fiind resimțite adesea de persoanele de etnie romă, tocmai pentru că aparțin unei culturi diferite de cultura majoritară, când interacționează cu sistemul de probațiune*** dezvăluie o recunoaștere a existenței unor bariere sistemice și atitudinale care amplifică dificultățile de reintegrare pentru romii aflați sub supravegherea sistemului de probațiune. Pierderile observate se concentrează pe discriminarea și prejudecățile instituționale, barierele funcționale de reintegrare și pierderile psihosociale. Aproximativ 25% din răspunsuri (44 din 175) au fost neutre sau non-răspunsuri („Nu știu”, „Nu am observat”, „Nu mă pot pronunța” sau nu au răspuns).

Discriminarea și prejudecățile instituționale, cea mai frecvent menționată, reflectă percepția că romii nu beneficiază de un tratament egal în sistemul judiciar. Răspunsurile sugerează existența unui „rasism instituționalizat” sau a unor bias-uri cognitive în rândul profesioniștilor, unde romii sunt pre-etichetați ca fiind infractori și cu risc ridicat de recidivă. Această percepție determină un tratament inegal, manifestat prin judecăți mai aspre, lipsă de credibilitate și o supraveghere percepută ca fiind mai severă. *Exemple de răspunsuri:* „Persoanele de etnie romă resimt adesea pierderea încrederii din partea autorităților, fiind privite cu suspiciune din cauza prejudecăților culturale. Ei se confruntă cu dificultăți în înțelegerea cerințelor legale și a limbajului administrativ, din cauza diferențelor culturale și, uneori, a nivelului scăzut de educație. Adesea pierde oportunitatea unei reale reintegrări, deoarece sistemul de probațiune nu este suficient adaptat nevoilor și valorilor lor culturale.” „Aproape în todeauna sunt primii considerați vinovați”. „Sunt tratați cu mai puțină seriozitate de către instituții”. „Sunt considerați vinovați din punctul în care ei sunt condamnați doar pentru că sunt de etnie romă și mulți dintre acestea nu beneficiază de un avocat.” „Sunt discriminați și considerați vinovați pentru simplul fapt că sunt de etnie.” „les mai greu din sistemul de probațiune și au șanse mai mari să ajungă în centre de detenție.” „Sunt judecați mult mai ușor din cauza că sunt de etnie romă și sunt învinovați și pentru fapte pe care probabil nu le au făcut.” „Consilierul de probațiune îi poate fi mai ușor să găsească puncte slabe din cauza culturii acestora.” „Discriminare în locurile unde execută sancțiuni.” „Cred că sunt tratați mai dur, că sunt percepuți drept având un risc de recidivă mai mare, că sunt predispuși la a încălca regulile aferente sistemului.” „Sunt priviți cu suspiciune și nu li se acordă

întotdeauna credibilitate.” Interacțiunea cu sistemul, perceput ca ostil, generează un sentiment de marginalizare continuă.

Analiza răspunsurilor la întrebarea ipotetică „*Dacă ai fi de etnie romă și ai simți prejudecăți din acest motiv, ce ai face pentru a ieși din situația problematică?*” dezvăluie o viziune centrată pe acțiune și o recunoaștere implicită a faptului că rezolvarea problemei cade, în mare parte, în sarcina individului prejudiciat. Răspunsurile au fost organizate în trei categorii: dezvoltare personală și demonstrarea competenței, mobilizare și apel la suport extern, și strategii de evitare sau pasivitate.

Cea mai frecvent menționată strategie a fost *educația și studiile* (12.6%), urmată de muncă și dezvoltare personală/carieră (5.7%), și demonstrarea contrariului față de stereotipuri (5.7%). Strategia dominantă este una individuală, sugerând că succesul educațional și profesional este văzut ca fiind capitalul necesar pentru a anula prejudecățile. Răspunsuri precum „mi-aș depăși condiția” sau „aș încerca să demonstrez că nu sunt ca și ceilalți” indică internalizarea ideii că responsabilitatea schimbării percepției aparține persoanei în cauză și că asimilarea prin performanță este cea mai rapidă cale de ieșire din situația problematică. De asemenea, mențiuni precum asumarea identității cu demnitate (4.0%) sau dialogul și comunicarea deschisă (4.0%) subliniază importanța autenticității și afirmării propriei etnii ca strategii de consolidare a respectului și recunoașterii sociale. *Exemple de răspunsuri:* „Aș fi vocală, dar cu respect și argumente clare, ca să fiu auzită nu pentru zgomot, ci pentru mesaj. Aș căuta să mă informez și să mă educ pe cât posibil, pentru a putea contracara stereotipurile cu fapte și cunoștințe solide. Aș folosi educația și cultura mea ca punte de legătură, arătând valoarea și frumusețea culturii române în dialog cu majoritatea. Aș respinge categoric orice formă de încălcare a libertății personale (cum ar fi căsătoria forțată) și aș susține drepturile femeilor și ale tuturor marginalizaților. Aș exprima nemulțumirile și nevoile prin canale constructive – scrisori, petiții, participare în ONG-uri sau chiar în politică – pentru schimbări reale. Aș avea răbdare și perseverență, știind că schimbarea mentalităților durează, dar că fiecare pas contează.” „Mi-aș continua studiile cu orice pret și aș accepta să muncesc și să socializez și să mă integrez cât mai mult. Gen mă dai afara pe usa, intru pe geam. Educație și socializare și munca”. „Aș lupta pentru drepturile mele.” „Aș încerca să ies din situația problematică prin educație, dialog și implicare.” „Aș încerca să ies din situația problematică printr-o combinație de afirmare a propriei identități și implicare activă în schimbare, chiar dacă acest lucru poate fi dificil și presupune efort constant.” „Aș încerca să semnez nedreptăți, aș fi vocal cu privire la acest lucru, ar exista și o oarecare conștientizare că este foarte posibil să nu mi se facă dreptate.” „Aș încerca să mă axez pe punctele mele forte și să studiez.” „Aș face tot posibilul să urmez studii medii și superioare.” „Mi-aș continua studiile într-un oraș mare, pentru a socializa și mă aș implica în diferite activități.”

O altă categorie de răspunsuri se concentrează pe *sprijin extern și acțiune colectivă*. Aceasta include: căutarea sprijinului în comunitate sau printre persoane de încredere (9.1%), apelul la autorități sau instituții precum CNCD (4.6%), implicarea în ONG-uri sau acțiuni colective (3.4%), și facerea publică a situației/creșterea conștientizării (2.9%). O parte a respondenților recunoaște că lupta împotriva prejudecăților nu poate fi purtată individual, subliniind importanța capitalului social intern (sprijinul comunității și oameni ne-prejudecați). Apelul la autorități și la organizații nonguvernamentale sugerează o conștientizare a drepturilor civice și a naturii juridice a discriminării. Aceste răspunsuri reflectă o strategie de rezistență activă și mobilizare socială. *Exemple de răspunsuri:* „Aș căuta aliați și comunități care susțin drepturile romilor, pentru a nu lupta singură și pentru a crea o rețea de sprijin.” „Aș căuta sprijin și validare în comunitate.” „aș discuta cu oamenii din jur sa încerc sa-i fac sa inteleaga ca a fi de o alta etnie nu te face mai puțin om.” „Aș cere sprijin, aș vorbi cu cineva de încredere și m-aș informa despre drepturile mele.” „...să caut sprijin în comunități sau organizații care luptă pentru drepturile omului.” „M-as educa cu privință la drepturile mele, aș căuta sprijin în comunitate și în organizații speciale, să apelez la instituții și organizații antidiscriminare”

Un segment al respondenților ar opta pentru *strategii pasive*: izolarea și negarea emoțională (indiferență) (6,3%), 2,9% ar alege disimularea identității etnice pentru a evita consecințele prejudecăților, acceptarea/neputința/nu aș face nimic (5.7%) și un segment de 8.6% nu știau sau nu s-au gândit la o strategie. *Exemple de răspunsuri:* „Aș încerca să nu ies în evidență.”

În majoritatea cazurilor, respondenții au considerat că în aceeași situație, dacă ar fi femei (Q22) strategiile de a ieși din situația problematică rămân aceleași, dar sunt aplicate într-un context de vulnerabilitate și discriminare agravată. O proporție 70% din respondenți au indicat că răspunsul ar fi același („Da”, „La fel”, „Același răspuns”) sau ar proceda similar în ambele situații. Pentru 12% răspunsul este neclar („Nu știu”), iar pentru 18 % răspunsul este negativ (Nu). Acest lucru sugerează că strategia principală de luptă împotriva prejudecăților este percepută ca fiind universal valabilă, indiferent de gen, și se concentrează pe educație și performanță: „M-aș educa cât mai mult posibil”, „Aș merge la studii.”; afirmarea demnității: „Aș lupta pentru drepturile mele”, „Aș demonstra prin fapte că pot depăși stereotipurile.”; comunicare: „Aș vorbi deschis cu cei care manifestă prejudecăți.”, solidaritate: „Aș căuta un grup de sprijin format din alte femei rome sau din persoane care luptă pentru drepturile femeilor.” „Aș încerca să găsesc și să sprijin alte femei rome care se simt marginalizate, să fim împreună mai puternice.” Participanții evidențiază că femeile rome se confruntă cu o dublă provocare: stigmatizarea etnică și discriminarea de gen. „Aș înțelege că mă confrunt cu o dublă provocare: să fiu respectată ca romă și ca femeie...” „Aș simți presiunea nu doar din partea societății majoritare, ci uneori și din interiorul propriei comunități.”

O imagine a **gradului de interacțiune directă și tipurile de relații** pe care respondenții le-au avut cu persoane de etnie romă permit evidențierea diferențelor între tipurile de interacțiune: educația și cercurile de prieteni par să fie principalele contexte de contact cu persoane de etnie romă, în timp ce contactul familial este mai restrâns. 17.61% dintre respondenți au declarat că au rude de etnie romă, în timp ce 82.39% nu au astfel de rude. Această statistică indică că interacțiunea familială directă este limitată, ceea ce sugerează că percepțiile despre romi sunt adesea formate în afara contextului familial. Contactul cu colegi de școală de etnie romă este mult mai frecvent, 79.55% dintre respondenți raportând astfel de experiențe. Aceasta arată că mediul educațional reprezintă principalul spațiu de interacțiune socială, oferind o oportunitate de contact regulat și potențial de reducere a stereotipurilor prin interacțiune directă. Nivelul ridicat al prietenii (71.02%) arată că, la nivel interpersonal, există o acceptare considerabilă și o capacitate de a depăși prejudecățile la nivel individual. 63.64% dintre respondenți declară că au vecini romi și 80.11% dintre respondenți au avut contact cu cunoștințe trecătoare rome. 12,5% afirmă că nu au interacționat niciodată cu persoane rome. Aceste date sugerează un nivel ridicat de contact social, dar subliniază o diferențiere clară între tipurile de interacțiuni (instituționale/întâmplătoare versus cele intime/familiale). Studenții participanți la studiu cunosc romi, dar îi cunosc adesea în roluri sociale periferice (vecini, colegi, cunoștințe ocazionale), mai rar în contexte de egalitate simbolică (rude).

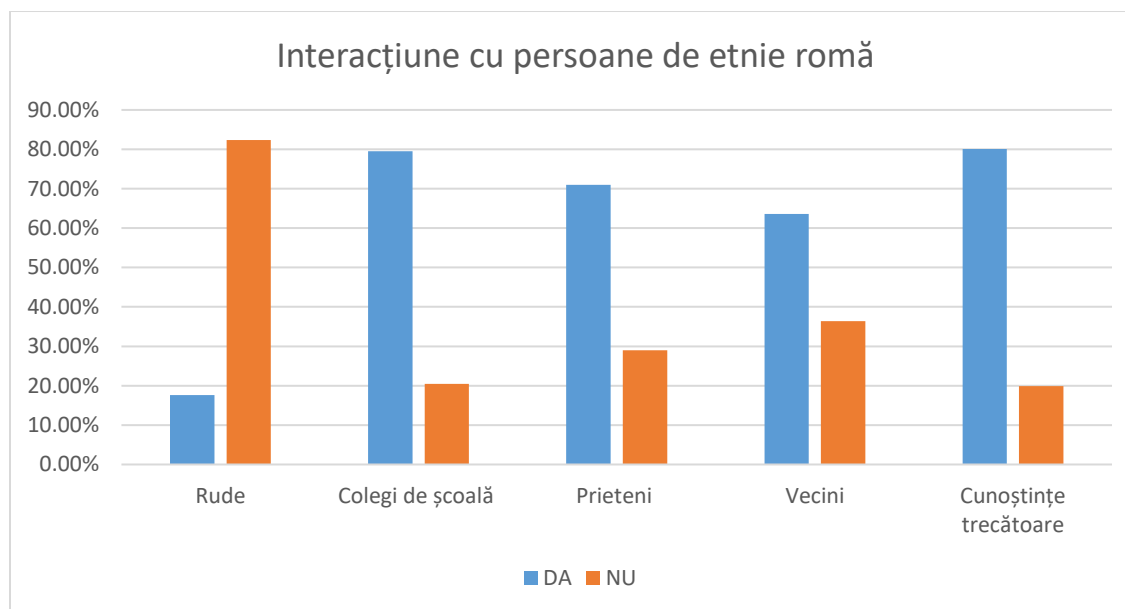

Fig. 5 Distribuția procentuală a interacțiunii directe a respondenților cu persoane de etnie romă

Nivelul ridicat de contact social prin școală și prieteni (observat în fig.) oferă un context pentru analiza anterioară, indicând că prejudecățile și discriminarea (descrise la Q18-Q22) nu rezultă din lipsa contactului, ci din natura și calitatea acestuia.

Analiza *percepției utilității istoriei romilor în context educațional și profesional* indică o percepție pozitivă a utilității cunoașterii istoriei romilor, atât din perspectiva dezvoltării personale și curriculare, cât și din perspectiva profesională. Două treimi din respondenți (65.91%) consideră că studierea istoriei romilor este utilă, indicând o recunoaștere a lacunelor educaționale actuale și o dorință de completare a cunoștințelor. Aproape un sfert (23.86%) din respondenți văd o utilitate moderată, sugerând că subiectul este relevant, dar poate nu la fel de prioritar ca alte discipline, iar 10.22% consideră subiectul irelevant.

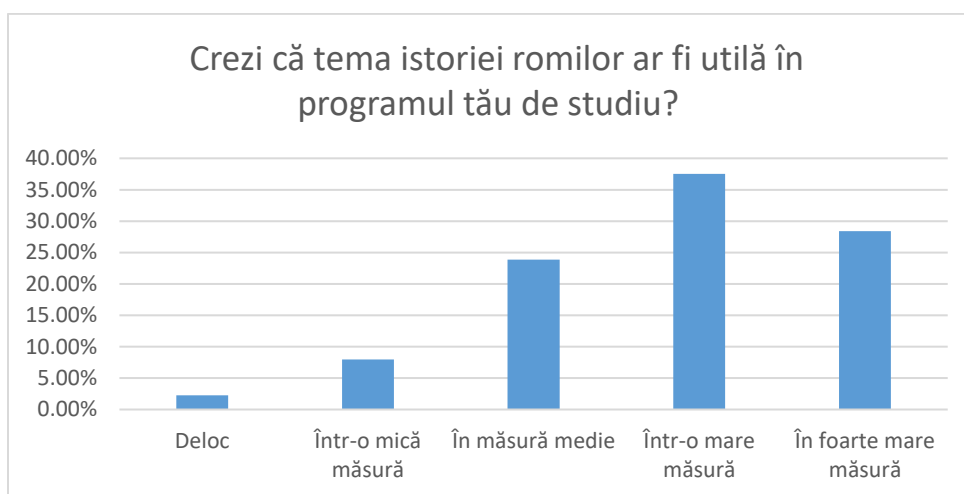

Fig. 6 Distribuția procentuală a percepției studenților asupra utilității includerii temei istoriei romilor în programele de studii

Respondenții manifestă un interes major pentru includerea istoriei romilor în curriculumul academic. Două treimi din respondenți consideră că studierea istoriei romilor este utilă (Într-o mare măsură 35.80% și în foarte mare măsură 42.05%), indicând o recunoaștere a lacunelor educaționale actuale și o dorință de completare a cunoștințelor. Aproape un sfert din respondenți văd o utilitate moderată (16.48%), sugerând că subiectul este relevant, dar poate nu la fel de prioritar ca alte discipline. Un procent foarte mic consideră subiectul irelevant

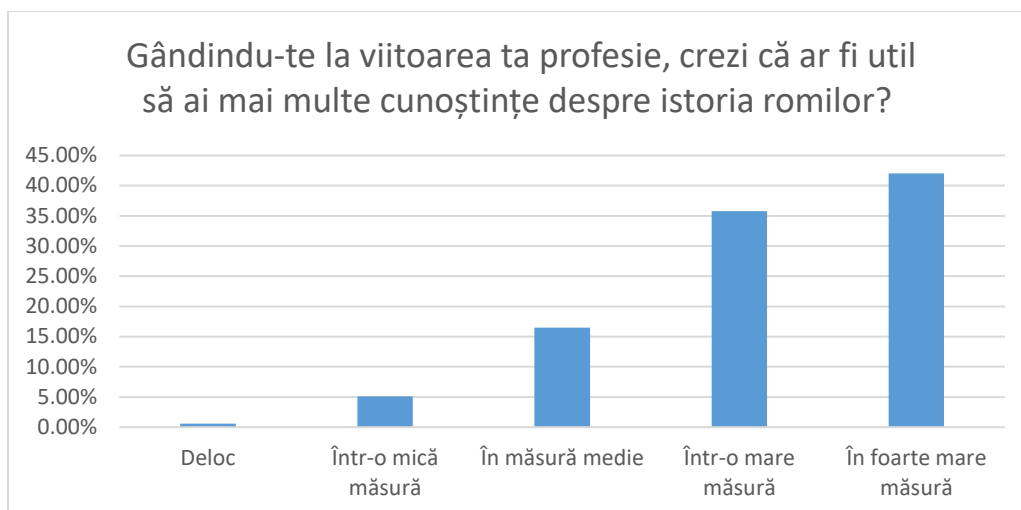

Fig. 7 Distribuția procentuală privind percepția asupra utilității cunoașterii istoriei romilor în context profesional

Utilitatea profesională a cunoașterii istoriei romilor este percepută ca fiind chiar mai mare decât utilitatea pur academică, având în vedere că majoritatea respondenților sunt în domenii socio-umane și juridice.

În ceea ce privește identificarea percepțiilor participanților față de rolul educației istorice și culturale în raport cu comunitatea romă distribuția răspunsurilor evidențiază un consens major asupra valorii formative și integratoare a cunoașterii istoriei romilor, cu o predominanță a răspunsurilor care leagă acest demers de reducerea prejudecăților și dezvoltarea empatiei interculturale. Combaterea stereotipurilor și prejudecăților (23.08%) este cea mai frecvent menționată categorie, sugerând că respondenții percep educația istorică drept o strategie de contracarare a stigmatizării. A doua categorie ca frecvență, înțelegerea diversității culturale, indică faptul că participanții valorizează pluralismul cultural și recunosc importanța familiarizării cu tradițiile, valorile și experiențele comunității rom. Promovarea incluziunii sociale exprimată de 20.46% dintre respondenți evidențiază legătura directă percepută între educație și incluziune socială. dintre respondenți consideră că învățarea istoriei romilor favorizează dezvoltarea empatiei și a toleranței. Această perspectivă pune accentul pe dimensiunea emoțională și relațională a educației interculturale, prin care cunoașterea devine o formă de apropiere umană și reducere a distanței simbolice dintre majoritari și minoritari. Este relevant faptul că proporția acestui răspuns este aproape egală cu cea privind incluziunea socială, ceea ce indică o corelare între atitudinea empatică și comportamentul pro-incluziv. 15,38% au exprimat ca beneficiu obținerea unei perspective mai complete asupra istoriei naționale și europene, evidențiind o integrare a istoriei romilor în cadrul mai amplu al istoriei oficiale, ca parte constitutivă a identității europene. Proporția infimă de respondenți (0,15%)

care consideră că nu există beneficii semnificative indică un consens general pozitiv în favoarea valorii educației istorice în rândul participanților, cunoașterea istoriei romilor fiind percepută ca legitimă, necesară și constructivă.

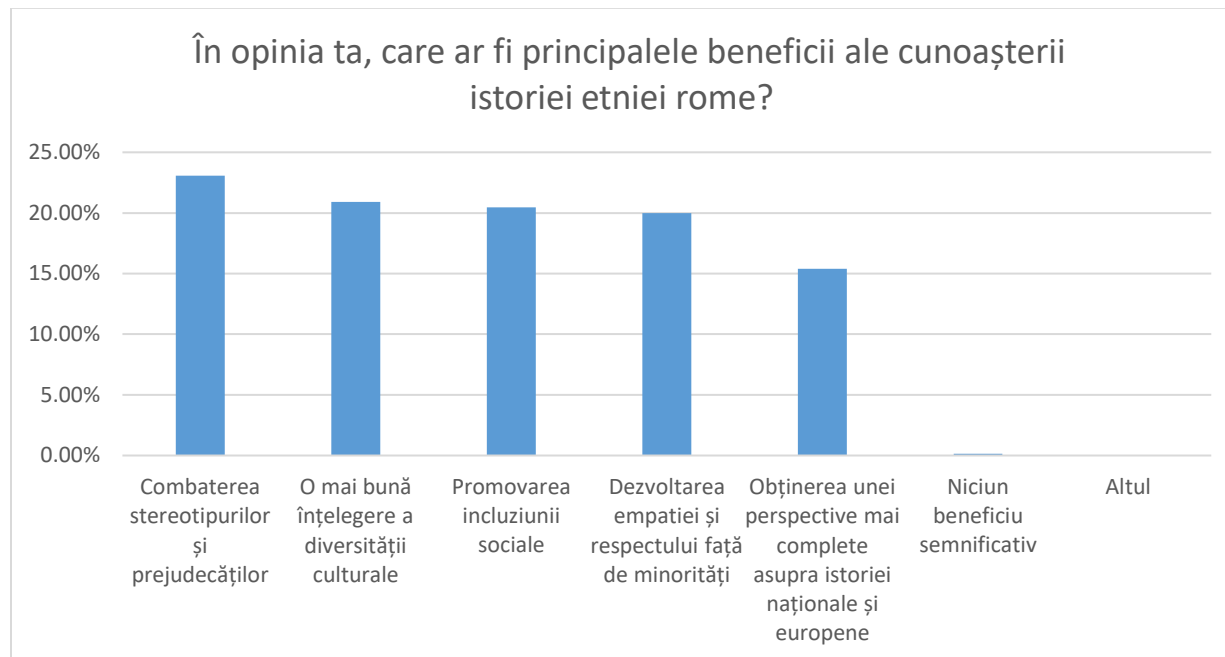

Fig. 8 Distribuția procentuală privind percepția asupra beneficiilor cunoașterii istoriei romilor

Concluzii

Studiul de față evidențiază o discrepanță semnificativă între expunerea la istoria romilor în cadrul curriculumului academic și nivelul real de cunoaștere demonstrat de studenții din domeniile științelor sociale și juridice din România. Deși respondenții manifestă familiaritate cu anumite episoade emblematică - în special sclavia romilor și Holocaustul - această cunoaștere pare a fi modelată în principal de discursurile dominante din spațiul public și educațional. Aceste narațiuni, deși esențiale, reflectă doar o parte a experienței istorice complexe a comunităților rome. În contrast, evenimente esențiale pentru înțelegerea proceselor de incluziune a romilor - precum emanciparea acestora, politicile de asimilare forțată sau episoadele de conflict interetnic - sunt semnificativ mai puțin cunoscute. Această cunoaștere istorică selectivă indică existența unui gol sistemic în conținutul educațional și în

discursul public, care poate împiedica formarea unor perspective nuanțate asupra identității și drepturilor romilor.

Reprezentările culturale ale romilor în rândul studenților sunt, de asemenea, limitate, concentrându-se adesea pe teme care generează vizibilitate socială prin controversă, în special căsătoria la vârstă fragedă. Această focalizare pe practici percepute ca deviate față de normele majoritare contribuie la marginalizarea valorilor culturale interne, a structurilor sociale complexe și a meșteșugurilor tradiționale care definesc patrimoniul rom. O astfel de percepție nu doar că perpetuează stereotipuri, dar și estompează bogăția și diversitatea expresiilor culturale rome.

Mai mult, o proporție semnificativă dintre respondenți a asociat obiceiurile tradiționale rome cu efecte sociale negative, precum abandonul școlar, excluziunea socială și inegalitatea de gen - în special restrângerea libertăților femeilor. Aceste asocieri reflectă narațiuni sociale mai larg răspândite, care tind să patologizeze diferențele culturale în loc să le contextualizeze în cadrul inegalităților istorice și structurale.

Percepția tradițiilor rome ca fiind predominant negative și stereotipe, așa cum este raportată de majoritatea studenților, subliniază persistența unor conflicte de valori - în special în jurul căsătoriilor timpurii - ca axă centrală a respingerii sociale. Rata ridicată de non-răspuns la întrebarea privind personalitățile rome reprezentative indică vizibilitatea redusă a liderilor și modelelor de etnie romă în spațiul public, care contribuie nu doar la perpetuarea marginalizării contribuțiilor romilor în societate.

Recomandări

În lumina acestor constatări, studiul subliniază necesitatea unei abordări educaționale mai incluzive asupra istoriei și culturii rome. O astfel de abordare ar trebui să urmărească deconstruirea stereotipurilor dominante, extinderea narațiunii istorice și promovarea înțelegerii interculturale - elemente esențiale pentru consolidarea coeziunii sociale și a echității în societatea românească.

În vederea promovării unei înțelegeri mai precise și mai cuprinzătoare a istoriei romilor în rândul acestora propunem:

1. **Extinderea conținutului istoric** în care să fie incluse module dedicate emancipării romilor, politicilor de asimilare forțată și revoltelor interetnice, pentru a completa narațiunea istorică centrată exclusiv pe sclavie și Holocaust, precum și a unor studii de caz despre momente-cheie din istoria romilor, cu accent pe impactul acestora asupra drepturilor civile și proceselor de incluziune.

2. **Diversificarea reprezentărilor culturale** prin prezentarea unor exemple de valori pozitive și sisteme sociale interne ale comunităților romi și utilizarea de materiale audiovizuale și interviuri cu membri ai comunității romi pentru a oferi o perspectivă autentică și nuanțată asupra culturii.

3. **Combaterea stereotipurilor prin analiză critică**, introducând exerciții de analiză a discursului public și mediatic despre romi, pentru a dezvolta gândirea critică a studenților privind stereotipurile și prejudecățile, precum și organizarea de dezbateri tematice pe subiecte controversate (ex: căsătoria timpurie), în care să fie discutate diferențele culturale în contextul drepturilor omului și al normelor sociale.

4. **Creșterea vizibilității modelelor romi** prin crearea de teme dedicate personalităților romi contemporane și istorice, din domenii precum educația, arta, activismul civic sau politica, inclusiv prin invitarea unor lideri și profesioniști romi ca vorbitori în cadrul atelierelor, pentru a oferi studenților modele reale de succes și implicare civică.

6. **Abordarea reflexivă și formativă** prin includerea de întrebări de reflecție personală, pentru a stimula conștientizarea propriilor atitudini și prejudecăți, precum și utilizarea unor metode participative de predare, pentru a facilita înțelegerea interculturală.

Listă figurilor

Fig. 1 Distribuția pe grupe de vârstă

Fig. 2 Distribuția de gen

Fig. 3 Nivelul de cunoștințe autoperceput despre istoria romilor

Fig. 4 Surse de informare despre istoria romilor

Fig. 5 Distribuția procentuală a interacțiunii directe a respondenților cu persoane de etnie romă

Fig. 6 Distribuția procentuală a percepției studenților asupra utilității includerii temei istoriei romilor în programele de studii

Fig. 7 Distribuția procentuală privind percepția asupra utilității cunoașterii istoriei romilor în context profesional

Fig. 8 Distribuția procentuală privind percepția asupra beneficiilor cunoașterii istoriei romilor

Lista tabelelor

Tabel 1. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la efectele negative ale obiceiurilor și tradițiilor asupra vieții romilor

Tabel 2. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la efectele pozitive ale obiceiurilor și tradițiilor asupra vieții romilor

Tabel 3. Estimarea procentuală a percepției studenților cu privire la percepția obiceiurilor și tradițiilor de către populația majoritară

Tabel 4. Ierarhia personalităților reprezentative ale culturii romani, identificate de respondenți (N=175)

Tabel 5. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (valori sociale)

Tabel 6. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (abilități)

Tabel 7. Estimarea procentuală a percepțiilor calităților observate de participanți la persoanele de etnie romă (atribute de caracter)

Tabel 8. Percepția față de discriminarea femeilor rome